

Ovisnost predškolske djece o novim medijima

Dubajić Draženović, Božana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:152783>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj
Diplomski studij ranog i predškolskog odgoja

Božana Dubajić Draženović

**OVISNOST PREDŠKOLSKE DJECE O NOVIM
MEDIJIMA**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj

Diplomski studij ranog i predškolskog odgoja

OVISNOST PREDŠKOLSKE DJECE O NOVIM
MEDIJIMA

Diplomski rad

Student/ica:

Božana Dubajić Draženović

Mentor/ica:

Prof.dr.sc. Mira Klarin

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Božana Dubajić Draženović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Ovisnost predškolske djece o novim medijima** rezultat mogea vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogea rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogea rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 8. veljače 2021.

SAŽETAK

Mediji imaju sve značajniju ulogu u psihološkom razvoju djece, a u svom utjecaju prednjače novi mediji: televizija, računala, Internet i mnoštvo elektroničkih uređaja koji uz primarnu svrhu imaju mogućnost pristupa raznim medijskim sadržajima. Većina informacija o ljudima, prostoru i vremenu koje ne dobivamo iz prve ruke dolaze iz medija. Uz pomoć medija ispunjavamo većinu naših potreba za zabavom. Mediji dugoročno rade kako bi se usredotočili na društvenu stvarnost. Korištenje elektroničkih medija glavna je zabavna aktivnost, ne samo kod adolescenata i odraslih osoba, već i kod mlađe djece. Popularnost elektroničkih medija danas se znatno povećala među mladima, posebno s obzirom na računala i mobilne medije. Istodobno, ovisnosti o Internetu i pametnim telefonima, kao i poremećaji u igrama, dobili su na značaju i postali velika zabrinutost za javno zdravstvo u cijelom svijetu. Mediji djecu privlače zbog toga što su zanimljivi, što se određeni životni problemi prikazuju s drugog stajališta, poistovjećuju se s nekim likovima gledanog sadržaja, ali i zato što mediji zabavljaju i opuštaju. Nova generacija djece u modernom društvu odrasta uz izlaganje novim medijima. Prema najnovijoj statistici djeca čine više od 1/3 svjetske populacije, a u doba globalizacije, medijske institucije kontroliraju tržišne snage. Medijska institucija također širi globalnu kulturu u doba tehnološke revolucije. Utjecaji multimedijiskih sadržaja nisu uvijek jasno vidljivi, ali mogu imati odgođene učinke. Porast dječje uporabe tehnologije i masovnih medija doveo je do sve veće zabrinutosti kako ona utječe na dječji mozak, tijelo i njihov socio-emocionalni, kognitivni i fizički razvoj. Pretjerana upotreba medija i neznanja o ulozi i utjecaju medija mogu dovesti do različitih problema, posebno kod mlađe populacije, od klasičnog problema ovisnosti do izolacije sebe i problema agresije ili nasilja među djecom potaknuto korištenjem Interneta i apsorpcijom njegovog sadržaja. Budući da su djeca medijima izložena od najranije dobi, počevši od navika roditelja u medijskoj potrošnji, medijskog ponašanja prijatelja i vršnjaka, pitanje zaštite maloljetnika od štetnih medijskih sadržaja kojima se treba pozabaviti u svim tim različitim okruženjima i stoga zahtijeva širok, multidisciplinarni pristup i predanost.

Ključne riječi: predškolska djeca, mediji, medijska pismenost, ovisnost, zaštita

ABSTRACT

ADDICTION OF PRESCHOOL CHILDREN ON NEW MEDIA

The media has an increasingly important role in the psychological development of children, and new media are at the forefront of their influence: television, computers, the Internet and many electronic devices that have the primary purpose of accessing various media content. Most of the information about people, space and time that we don't get first hand comes from the media. With the help of the media, we meet most of our entertainment needs. The use of electronic media is a major entertainment activity, not only for adolescents and adults, but also for younger children. The popularity of electronic media has increased significantly among young people today, especially with regard to computers and mobile media. At the same time, addictions to the Internet and smartphones, as well as gaming disorders, have gained in importance and become a major public health concern worldwide. The media attracts children because they are interesting, because certain life problems are presented from a different point of view, they identify with some of the characters viewed, but also because the media entertain and relax. A new generation of children in modern society is growing up with exposure to new media. According to the latest statistics, children make up more than 1/3 of the world's population, and in the age of globalization, media institutions control market forces. The media institution is also spreading global culture in an age of technological revolution. The effects of multimedia content are not always clearly visible, but they can have delayed effects. The rise of children's use of technology and mass media has led to growing concerns about how it affects children's brains, bodies and their socio-emotional, cognitive and physical development. Excessive use of the media and ignorance of the role and influence of the media can lead to a variety of problems, especially among the younger population, from the classic problem of addiction to self-isolation and the problem of aggression or violence among children encouraged by Internet use and absorption. Because children are exposed to the media from an early age, starting with parents' spending habits, media behavior of friends and peers, the issue of protecting minors from harmful media content needs to be addressed in all these different settings and therefore requires a broad, multidisciplinary approach and commitment.

Key words: preschool children, media, media literacy, addiction, protection

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. MEDIJI	2
2.1. Razvoj medija kroz povijest	3
2.2. Vrste medija.....	6
2.3. Medijska pismenost	8
2.3.1. Medijska pismenost predškolskog djeteta	9
2.3.2. Čimbenici koji utječu na medijsku pismenost djece	10
2.3.3. Medijska pismenost roditelja	11
3. OVISNOST PREDŠKOLSKE DJECE O NOVIM MEDIJIMA	13
3.1. Izloženost predškolskog djeteta medijima	13
3.2. Masovni mediji i djeca - globalnost u svakodnevnom životu.....	15
3.3. Utjecaj novih medija na razvoj djeteta.....	16
3.3.1. Utjecaj medija na kognitivni razvoj djeteta.....	18
3.3.2. Utjecaj medija na psihološko zdravlje predškolskog djeteta.....	19
3.3.3. Utjecaj medija na društveno ponašanje predškolskog djeteta	21
3.3.4. Utjecaj medija na tjelesni razvoj predškolskog djeteta	22
3.3.5. Utjecaj Interneta na predškolsku djecu	25
3.4. Utjecaj medija na odgoj djece	27
3.5. Uloga medija u slobodnom vremenu djece	28
3.6. Pedagoški aspekt.....	30
3.7. Mediji i ovisnost	32
3.8. Oglašavanje - utjecaj na djecu.....	37
3.9. Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija.....	40
4. ZAKLJUČAK	44
5. LITERATURA	45

6. ŽIVOTOPIS	49
POPIS TABLICA.....	51
POPIS ILUSTRACIJA	51

1. UVOD

Mediji imaju sve značajniju ulogu u psihološkom razvoju djece, a u svom utjecaju prednjače novi mediji: televizija, računala, Internet i mnoštvo elektroničkih uređaja koji uz primarnu svrhu imaju mogućnost pristupa raznim medijskim sadržajima. Mnogi moderni elektronički uređaji su postali svestrani, pa se mobilni telefon sve manje koristi za razgovor, a sve više pristup društvenim mrežama, fotografiranje i snimanje audio i video zapisa te razne druge svrhe (kao kalkulator, podsjetnik, budilica i slično). Igraće konzole i moderni televizori najčešće imaju mogućnost pristupa Internetu i podržavaju prikaz mnoštva dokumentarnih, multimedijalnih, zabavnih, informativnih i drugih sadržaja od kojih mnogi nisu primjereni dječjem uzrastu. U takvim okolnostima roditeljski nadzor nad dječjim aktivnostima na Internetu postaje sve izazovnije zadaća, a mnogi roditelji zbog ograničenog poznavanja modernih tehnologija i ne pokušavaju nadzirati te aktivnosti i glavninu svog interesa usmjeravaju ka kvantiteti (vremenu provedenom uz računalo ili pametni telefon). Nedostatna medijska pismenost većine roditelja ima za posljedicu izostanak kvalitetnog nadzora nad aktivnostima djece, čime su ograničene njihove preventivne aktivnosti s ciljem sprječavanja nastanka ovisnosti djece o novim medijima.

Mnoge tvrtke svjesno ciljaju na djecu kao potencijalne kupce, a sve s ciljem ostvarivanja što većeg profita, pa uz besplatne igre i zabavne sadržaje zasipaju djecu reklamama koje su često i neprimjerene za njihov uzrast s nadom da će roditelji ispuniti većinu dječjih želja i najčešće kupiti njihov proizvod. Stoga je u današnje vrijeme teško moguće aktivno sudjelovati u kvalitetnom odgoju djece bez određene razine medijske pismenosti i poznavanje modernih višefunkcionalnih elektroničkih uređaja. Stalno medijsko opismenjavanje roditelja i djece, te suradnja s djecom i odgojiteljicama u predškolskim ustanovama, odnosno nastavnim osobljem u školi uz međusobno uvažavanje i poštivanje. Nedostatak kvalitetne suradnje na navedenoj razini često ima za posljedicu ovisnost djece o novim medijima uz zaostajanje u razvoju socijalnih vještina, prije svega sposobnosti komunikacije u stvarnom svijetu te iskrivljen sustav društveno prihvatljivih vrijednosti.

Stoga je cilj ovog rada uvid u pojavnost ovisnosti djece o novim medijima. U razvijenim zapadnim državama je problem ovisnosti o novim medijima davno detektiran, te će u radu biti prikazana usporedba pristupu ovom problemu kod nas i u svijetu.

2. MEDIJI

Glavna značajka 21. stoljeća je medijski zasićena kultura i pružanje usluga te jednostavan pristup različitim vrstama medija za sve, posebno za djecu. Općenito, masovni mediji rezultat su potrebe ljudi da zadovolje zahtjeve poput stjecanja vijesti i informacija, zabave i socijalizacije. Međutim, mediji nisu ogledalo stvarnosti i njihov sadržaj nije uvijek cjelovit, točan i nepristran. Specijalisti za opće zdravlje također su se koristili raznim strategijama za prilagođavanje učinaka medija na zdravlje. Do sada su se za rješavanje problema koristili takvi pristupi kao što su regulacija medijskog sadržaja, ograničenje dječje medijske potrošnje i socijalni marketing. Budući da vladini zakoni i propisi i promjena medijskih sadržaja nisu prikladne strategije za praćenje medijske potrošnje, a istodobno smanjenje izloženosti djece medijima nije uvijek praktično, roditelji osjećaju zabrinutost zbog dječjeg korištenja medija, jer djeca uglavnom koriste medije kod kuće. Stoga bi ulogu roditelja, kao i dječju percepciju, trebalo uzeti u obzir u usmjeravanju dječje medijske potrošnje.¹

U današnje vrijeme mediji imaju značajnu ulogu u životu i djece i odraslih budući da većina informacija o ljudima, prostoru i vremenu koje ne dobivamo iz prve ruke dolaze iz medija. Uz pomoć medija ispunjavamo većinu naših potreba za zabavom. Mediji dugoročno rade kako bi se usredotočili na društvenu stvarnost. Djeca su najvjerniji gledatelji televizije u razvijenom svijetu, unatoč njihovim senzornim, fizičkim i kognitivnim sposobnostima. Iz tog su razloga neke države prije više desetljeća počele uvoditi medijsko obrazovanje u programe osnovnih i srednjih škola.

Već 1964. godine UNESCO je podržao ideju medijskog obrazovanja, a 1976. godine je skupina stručnjaka stvorila model obrazovanja za masovne medije koji je trebao djeci i mladima omogućiti kritičko prihvaćanje medijskih sadržaja. U siječnju 1982. je održan Međunarodni simpozij o medijskoj pismenosti u Njemačkoj na kojem je usvojena deklaracija koju je potpisalo 19 zemalja, a u kojoj se ističe važnost obrazovanja s ciljem pripreme mladih ljudi za odgovorno građanstvo i povećavanja kritičke svijesti korisnika medija.²

¹ Gerafee N, Kavch MH, Shojaeizadeh D, Tabatabaee HR. Impact of media literacy education on knowledge and behavioral intention of adolescents in dealing with media messages according to Stages of Change. *J Adv Med Educ Prof.* 2015; 3(1): 9-14.

² Erjavec K, Zgrabljic N. Odgoj za medije u školama u svijetu Hrvatski model medijskog odgoja. *Medij. Istraž.* 2000; 6(1): 89-107.

2.1. Razvoj medija kroz povijest

Prije četrdeset tisuća godina neki su ljudski preci slikali na zidovima špilje na indonezijskom otoku Sulawesi ostavljajući otiske ruku i druge oznake. Špilje u Francuskoj i Španjolskoj datirane su nekoliko tisuća godina kasnije. Stručnjaci ne znaju točno koju je svrhu umjetničko djelo imalo, ali neki sugeriraju da bi mogli biti prvi primjeri komunikacije putem medija (slika 1).³

Slika 1. Srednjovjekovno izdavanje knjiga

Izvor: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media>

Početkom 17. stoljeća pojavile su se prve novine, ali, budući da je malo ljudi bilo pismeno, čitateljstvo je bilo ograničeno. Kako je sve više ljudi učilo čitati i pisati, dosezi masovnih medija su rasli. Početkom 1800-ih, visokotiražne novine poput londonskog The Timesa razvijale su veliku čitalačku publiku. Brze rotacijske tiskare izbacile su velike količine i razvoj željeznica stvorio široku distribuciju.²

³ Taylor R. A Short History of Media. *Owlcation*; 2017. Dostupno na adresi: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media> (pristupljeno 10.11.2020.)

Dolazak fotografije promijenio je medijsku scenu, a 1862. godine Matthew Brady održao je izložbu fotografija koje je snimio iz američkog građanskog rata. Krajem 19. stoljeća nova tehnologija omogućila je novinama ispis fotografija, dok su 1895. godine braća Lumière održala prvu javnu demonstraciju pokretnih slika u Parizu. Samuel Morse izumio je svoj kod 1835. godine koji se sastojao od niza točaka i crtica, što se moglo poslati niz telegrafsku žicu i primiti na drugom kraju. U prosincu 1901. godine talijanski izumitelj Guglielmo Marconi podigao je radio antenu pričvršćenu za zmaja na Signal Hillu, St. John's, Newfoundland (slika 2). Radio signal primio je iz Cornwalla u Engleskoj, udaljenog 3.400 km. Sada je bila moguća trenutna komunikacija bez žica ili kabela. Pet godina kasnije, kanadski izumitelj Reginald Fessenden prenio je govor preko Atlantika.³

Slika 2. Guglielmo Marconi

Izvor: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media>

Prva radiopostaja KDKA je 1920. godine u Pittsburghu u državi Pennsylvania krenula u eter izvještavajući o rezultatima predsjedničkih izbora te godine. Osam godina kasnije slike su dodane zvuku; W3XK se nalazio u predgrađu Washingtona i emitirao je televiziju, uglavnom amaterski, četiri godine. Međutim, široko rasprostranjena instalacija televizora u domovima ljudi dogodila se tek kasnih 1940-ih. Tehnologija televizije neprestano se poboljšavala tijekom godina (slika 3).³

Slika 3. Počeci televizijskog emitiranja

Izvor: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media>

Najnoviji medijski trzaj dogodio se 1965. godine, ali rijetko tko je znao za to. Dva su računala međusobno komunicirala u laboratoriju na Massachusetts Institute of Technology. Tehnologija je poruku raščlanila na pojedinačne pakete koji su zatim ponovno sastavljeni na računalu primatelja. Uz različita usavršavanja, ovo je postala mreža Agencije za napredne istraživačke projekte (eng. Advanced Research Projects Agency Network - ARPANET). Američka vojska ga je 1969. godine prihvatila kao komunikacijski sustav. Omogućavao je usmjeravanje paketa informacija kroz mreže koristeći različite putove. Ideja je bila i još uvijek jest da će se, ako se jedna linija komunikacije neprijateljskim djelovanjem izbaci, sustav prebaciti na neoštećenu rutu. Godine 1974., ARPANET je prilagođen komercijalnoj upotrebi. LiveScience izvještava da je 1976. kraljica Elizabeta II na svom prvom e-mailu pritisnula tipku "pošalji". Zatim su 1990. godine Tim Berners i Lee razvili jezik za označavanje hiperteksta (HTML), tehnologije koja omogućava ljudima da se kreću Internetom. Sljedeće je godine World Wide Web krenuo u akciju i do 1993. godine na Internet je bilo povezano 600 web stranica i dva milijuna računala, dok je 1998. godine stvorena Google tražilica i način na koji ljudi koriste internet zauvijek je promijenjen (slika 4). Godine 2004. na mrežu je stupio Facebook i započeo je čitav fenomen društvenih mreža.²

Slika 4. World Wide Web

Izvor: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media>

Dvadeseto stoljeće bilo je vrijeme fenomenalnog rasta i razvoja novih vrsta medija. Početkom dvadesetog stoljeća film, radio i novine bili su medijski oblici kojima su djeca imala pristup, iako ograničeni. Počevši od ranih 1940-ih i nastavljajući se do kraja stoljeća, dječja medijska iskustva proširila su se na televiziju, snimljenu glazbu, videokasete, elektroničke igre, interaktivni računalni softver i Internet. Tiskani mediji, poput stripova i dječjih časopisa, također su se proširili tijekom tog razdoblja, ali ne istim ubrzanim tempom kao vizualni elektronički mediji. Obrazovni program, ponuđen prvenstveno na javnim televizijskim postajama, bio je sljedeća prekretnica u ranim utjecajima televizije na djecu. U široj raspravi o utjecaju medija na djecu, obrazovno je programiranje bez sumnje izvor najznačajnijih i dugotrajnih pozitivnih učinaka.

2.2. Vrste medija

Postoji nekoliko vrsta medija i svaka od njih je različita na svoj način, odnosno ima svoje prednosti i nedostatke. Tri glavne vrste medija su:

1. Tiskani mediji
2. Emitirajući mediji

3. Digitalni mediji i „novi“ mediji

Prvu skupinu čine dnevne novine koje predstavljaju vijesti koje su napisali novinari, a koje nadgledaju urednici. Urednici dodjeljuju neke priče, ali većina je ideja novinara. Nakon što novinari napišu priče, urednici odlučuju gdje će se i kada pojaviti u novinama. Prednosti dnevnih novina uključuju objavljivanje svakog dana, najbolje su opremljene za rješavanje složenih problema koji zahtijevaju istraživanje i ispitivanje, imaju više prostora, više novca i više resursa za oslobađanje reportera danima, pa i tjednima, kako bi riješio problem i napisao određeni tekst, imaju više raznolikosti od bilo kojeg drugog medija. Većina dnevnih novina ima dijelove za vijesti, sport, umjetnost i zabavu, uvodnike, posao i rekreaciju i način života. Tjedne novine i publikacije u zajednici koji se prilagođavaju određenim skupinama (mali gradovi, županije). Tjedne novine imaju određenu publiku, stoga će izdavači posvetiti više pažnje temama koje utječu na njihovo specifično čitateljstvo. Čitatelji se mogu bliže identificirati sa svojim tjednim novinama u zajednici nego s masovnim medijima. Časopisi i druge publikacije koji su obično organizirani oko interesne skupine kao što su posao, zdravstvo ili visoko obrazovanje. Rok trajanja dulji je za časopise jer se obično tiskaju samo tjedno ili mjesečno. Sa njihovom vrlo specifičnom publikom, lakše je prenijeti poruku toj grupi. U ovu skupinu pripadaju još i knjige, stripovi, brošure.

Emitirajuće medije čine radio, televizija, sateliti, mobilni telefoni i filmovi. Radio je audio-elektronički i mehanički uređaj za širenje i transformaciju informacija, ideja i mišljenja širokoj publici.

Digitalni mediji oblik su elektroničkih medija gdje se podaci pohranjuju u digitalnom (za razliku od analognog) obliku, što se može odnositi na tehnički aspekt pohrane i prijenosa (npr. pogoni tvrdog diska ili računalno umrežavanje) podataka ili na "krajnji proizvod", kao što su digitalni video, proširena stvarnost ili digitalna umjetnost. „Novi mediji“ omogućavaju pristup sadržaju na zahtjev, bilo kad i bilo gdje, na bilo kojem digitalnom uređaju, kao i interaktivne povratne informacije korisnika, kreativno sudjelovanje i stvaranje zajednice oko medijskog sadržaja. Jedna od važnih sastavnica novih medija je "demokratizacija" stvaranja, objavljivanja, distribucije i potrošnje medijskih sadržaja. Ono što razlikuje nove medije od tradicionalnih medija je digitalizacija sadržaja u bitove. Neki od primjera mogu biti Internet, web stranice, računalna multimedija, računalne igre, CD-ROM i DVD. Novi mediji ne uključuju televizijske programe, igrane filmove, časopise, knjige ili publikacije na papirima - osim ako ne sadrže tehnologije koje omogućuju digitalnu interaktivnost.

Televizor je elektronički mehanički uređaj za audio i vizualne informiranje, obrazovanje, oglašavanje, zabavu. Priroda televizije omogućuje prijenos vizualnih informacija gotovo trenutno. Ovakva sposobnost televizije je idealna za prijenos vizualnih slika vijesti i raznih događaja. Veliki broj publike koja ne može čitati može gledati televiziju i pristupiti informacijama prikazanim na televiziji. Kao komunikacijski medij, televizija također kao vrlo širok izlaz, domet i doseg. Po prirodi se televizija općenito identificira kao prijelazni medij komunikacije. Razlikuje se od ostalih komunikacijskih medija budući da kombinira uvjerljive vizualne elemente s osobnom neposrednošću radija. Ovaj audio-vizualni lik daje televiziji veliku snagu u prenošenju realizma koji gledatelje drži emocionalno uključenima u program. Omogućuje publici svjedočenje raznim događajima koji se događaju širom svijeta.⁴

2.3. Medijska pismenost

Koncept medijske pismenosti, kao i sama pismenost, dugo se smatrao spornim. Izuzetno značajne vještine čitanja i pisanja povećane su također značajnom vještinom "čitanja" audiovizualnog materijala od sredine dvadesetog stoljeća nadalje. Danas, kad svjedočimo daljnjem velikom zaokretu u informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji, pojavljuje se novi oblik pismenosti, koji se s nelagodom naziva računalna pismenost ili internetska pismenost. Ovaj novi oblik pismenosti, ako je doista "nov" i ako je prikladno označen kao "pismenost", leži u središtu niza rasprava koje presijecaju akademsku i političku zajednicu i javnost.

Kada se jedan pojam koristi u različitim domenama, dolazi do zabune. Način na koji se definira medijska pismenost, ima posljedice na uokvirivanje rasprave, istraživački program i političke inicijative. Trenutno se definicije kreću od tautoloških (računalna pismenost je sposobnost korištenja računala) do krajnje idealističkih (pojam pismenosti kratica je za kulturne ideale koji su eklektičan poput ekonomskog razvoja, osobno ispunjenje i individualna moralna snaga). Ipak, na ključnoj konferenciji od prije deset godina, jasnoj, jezgrovitoj i široko prihvaćenoj pojavila se definicija: „Medijska pismenost - zapravo i pismenost općenito - sposobnost je pristupa, analize, procjene i stvaranja poruka u raznim oblicima“. Te četiri komponente - pristup, analiza, evaluacija i stvaranje sadržaja - zajedno čine pristup medijskoj pismenosti zasnovan na vještinama. Svaka komponenta podržava ostale kao dio nelinearnog, dinamičnog

⁴ Mahesh Chandra Guru BP, Nabi A, Raslana R. Role of Television in Child Development. *J Mass Communicat Journalism*. 2012; 3(3): 1-5.

procesa učenja, učenje stvaranja sadržaja pomaže analiziranju onoga što su drugi profesionalno proizveli; vještine u analizi i ocjenjivanju otvaraju vrata za novu upotrebu Interneta, širenja pristupa i tako dalje.⁵

2.3.1. Medijska pismenost predškolskog djeteta

Digitalizacija prožima svakodnevnicu mnoge djece na globalnoj razini od najranije dobi, a različita su istraživanja pokazala kako digitalne tehnologije i mediji preoblikuju dječje slobodno vrijeme, igru i interakcije i odnose s drugima, kao i kako djeca otkrivaju i osmišljavaju znanje i sebe. Digitalne tehnologije i mediji također imaju utjecaj na rana dječja iskustva pismenosti, koja je sve više multimodalna i zahtijeva stručnost u različitim modovima, uključujući riječi, slike i zvuk, s različitim alatima i sadržajem.

Naše razumijevanje i istraživanje praksi digitalne pismenosti male djece odjekuje s novim studijama pismenosti i multimodalnostima koje opismenjuju kao svakodnevnu društvenu praksu koja je suštinski povezana s kontekstom u kojem se događaju i koje skreću pozornost na različite modalitete koji su uključeni u komunikaciju i stvaranje smisla. U skladu s tim, medijska pismenost odnosi se na raznolikost praksi opismenjavanja male djece u tehnologijama i medijima, što uključuje čitanje, pisanje i multimodalnu komunikaciju i stvaranje smisla, često ostvareno digitalnom igrom ili drugim zaigranim i kreativnim aktivnostima. Prakse medijske pismenosti mogu uključivati pristup tekstovima, njihovo korištenje i analizu te širenje uz upotrebu "čitanja" i "pisanja" u njihovim najširem definicijama. Nadalje, medijska pismenost opisuje prakse opismenjavanja koje uključuju digitalne tehnologije i medije, ali koje također mogu uključivati i hibridizirati nedigitalne alate. Praksa medijske pismenosti može prijeći internetske / izvanmrežne i materijalne / nematerijalne granice i, kao posljedicu, stvoriti složene komunikacijske putanje.⁶

Medijska pismenost u predškolskoj dobi odnosi se na podučavanje djece kako razmišljati o informacijama koje dolaze putem televizije, radija, Interneta, knjiga, itd. Roditelji moraju svojim predškolcima pomoći shvatiti da su stvari koje vide, čuju i *klikaju* informacije. Tada se

⁵ Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. *The Communication Review*. 2004; 7:3-14.

⁶ Kumpulainen K, Sairanen H, Nordstrom A. Young children's digital literacy practices in the sociocultural contexts of their homes. *Journal of Early Childhood Literacy*. 2020; 20(3): 472-499.

može napredovati do podučavanja osnova medijske pismenosti; razumijevanja da je netko stvorio te emisije, riječi i glazbu, da su stvoreni s određenom svrhom i da ljudi sami mogu odlučiti što će učiniti sa stvarima koje čuju i vide.

Kako tehnologija ima sve veću ulogu u obrazovanju (sve više se koriste računala, tableti i aplikacije za učenje), sve važnije postaje naučiti djecu kako se koristiti ovim različitim vrstama medija. Medijska pismenost ili sposobnost korištenja različitih vrsta medija i razumijevanja njihove poruke dolazi u fazama, a za djecu u dobi od tri do pet godina stječu se "osnovne vještine" (slika 5).

Slika 5. Medijska pismenost predškolskog djeteta

Izvor: <https://www.fredrogerscenter.org/2014/05/digital-media-literacy-for-early-childhood-educators/>

2.3.2. Čimbenici koji utječu na medijsku pismenost djece

Širenje komunikacijskih tehnologija, počevši od knjige, novina, radija, televizije, sve do računala i Interneta, uvijek je u svim kulturama izazivalo veliko zanimanje, raspravu i suprotstavljene stavove. Svjesni nužnosti informiranja, djeca pribjegavaju sadržajima masovnih medija i polako postaju svjesni svoje ovisnosti o informiranju medija i vjeruju u njegovu točnost. Komunikacija jača njihov identitet, a istodobno im daje varijabilnost i pokretljivost.

Mediji informiraju, ali ne samo kao dio društva u kojem djeluju, već postoje jednako važni čimbenici koji utječu na to društvo.

Kada se govori o čimbenicima koji utječu na dijete, postignut je koncenzus koji se tiče ključnih čimbenika koji imaju utjecaj na medijsku pismenost djeteta, odnosno utjecaj medijskih sadržaja na dijete, ali se svakako trebaju uzeti u obzir kulturne razlike u određenom području te učinci socijalne okoline na dijete. Isto tako, smatra se da su ključni čimbenici:

- trajanje - razdoblje tijekom kojeg se medij koristi
- forma - kako se medij koristi
- sadržaj - na primjer, igrani filmovi, crtani filmovi, obrazovni programi
- dob

Prema Američkom Ministarstvu obrazovanja (eng. *U.S. Department of Education*), 2016. godine postoje posebni čimbenici koje je potrebno razmotriti prilikom korištenja medija. Uz sadržaj, ključna je uloga konteksta i pojedinačne osobine djeteta. Drugi autori također ističu osobne karakteristike individualnog i obiteljskog obrazovanja, kao i važnost sudjelovanja roditelja i drugih odraslih tijekom korištenja medijskog sadržaja.⁷

2.3.3. Medijska pismenost roditelja

Neki autori konceptualiziraju medijsku pismenost kao sposobnost pojedinca dekodirati, procijeniti i analizirati medijski sadržaj u raznim formatima. Većina intervencija u istraživanju medijske pismenosti uključuje programe usmjerene na poboljšanje vještine medijske pismenosti djece, uključujući sposobnost kritičke analize medijskog sadržaja i izvora. Kako bi djecu poučavali vještinama medijske pismenosti, odrasli, odnosno roditelji i učitelji, bi trebali imati višu razinu medijske pismenosti, iako to nije uvijek slučaj.

Razina medijske pismenosti roditelja može biti čak i niža od one učitelja i pedijataru, jer se roditelji oslanjaju na stručnost dječjeg razvojnog i zdravstvenog osoblja kako bi omogućili informacije za roditeljske odluke. Uz to, naponi roditeljskog posredovanja često se ne temelje na teoriji ili istraživanju, već na osobnim iskustvima roditelja. Roditelji su relativno nesvjesni

⁷ Ljubić Nežić K. Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. *Communication Management Review*. 2019; 4(1) :289-290.

učinaka koje medijske poruke mogu imati na stavove i ponašanje, dok je takva svijest prisutna među ljudima s višim razinama medijske pismenosti. Roditelji također imaju tendenciju vjerovati da je rizik za izloženost seksualnim i nasilnim medijskim sadržajima manji kod njihova vlastitog djeteta u odnosu na drugu djecu. Nedostatak svijesti o potencijalnim medijskim učincima odgovara nedostatku brige roditelja zbog medijskih sadržaja kojima su izložena njihova djeca. Na primjer, jedno je istraživanje pokazalo da većini odraslih nasilni i seksualni medijski sadržaj u SAD-u i Velikoj Britaniji ne smetaju puno. Intervjui s roditeljima otkrili su sličan nedostatak brige. Ako roditelji imaju nisku razinu medijske pismenosti, tada se može očekivati da im djeca imaju mali pristup razvoju vlastitih vještina medijske pismenosti, jer su roditelji u najboljoj poziciji da utječu na reakcije svoje djece na medijsku izloženost. Doista, znanstvenici su pozvali na pružanje informacija o medijskim sadržajima roditeljima kako bi pozitivnije utjecali na medijsku izloženost djece. Kad roditelji pokušavaju utjecati na dječje reakcije na medijsku izloženost, odvija se roditeljsko posredovanje.⁸

Rasmussen (i sur, 2016) smatraju kako roditeljsko se posredovanje odnosi na interakcije roditelja i djeteta o medijima i općenito obuhvaća tri vrste aktivnosti:

1. aktivno posredovanje
2. restriktivno posredovanje
3. zajedničko gledanje

Aktivno posredovanje odnosi se na razgovore roditelja i djeteta o medijima i medijskim sadržajima. Restriktivno posredovanje odnosi se na pravila i ograničenja koja su donijeli roditelji i koji se odnose na uporabu dječjih medija. Pregledavanje se odnosi na roditelje konzumirajući medijske poruke sa svojom djecom. Roditelji koji sudjeluju u dosljednom roditeljskom posredovanju to čine s namjerom da utječu na to kako i u kojoj mjeri medijska izloženost utječe na djecu. Roditelji koji se bave medijskim sadržajem i njegovim učincima koriste roditeljsko posredovanje kako bi zaštitili dobrobit svoje djece.⁸

⁸ Rasmussen EC, White SR, King AJ, Holiday S, Densley RL. Predicting Parental Mediation Behaviors: The Direct and Indirect Influence of Parents' Critical Thinking About Media and Attitudes about Parent-Child Interactions. *Journal of Media Literacy Education*. 2016; 8(2): 1-21.

3. OVISNOST PREDŠKOLSKE DJECE O NOVIM MEDIJIMA

Korištenje elektroničkih medija glavna je zabavna aktivnost, ne samo kod adolescenata i odraslih osoba, već i kod mlađe djece. Popularnost elektroničkih medija danas se znatno povećala među mladima, posebno s obzirom na računala i mobilne medije. Istodobno, ovisnosti o Internetu i pametnim telefonima, kao i poremećaji u igrama, dobili su na značaju i postali velika zabrinutost za javno zdravstvo u cijelom svijetu. Poremećaj internetskog igranja čak je uveden kao "uvjet za daljnje proučavanje" u Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje (DSM-5). Iako je adolescentska upotreba elektroničkih medija široko proučavana, manje se zna o upotrebi medija od strane predškolske djece. Nalazi ovih studija sugeriraju sve veću upotrebu elektroničkih medija kako djeca odrastaju. Nadalje, pokazano je da djeca koja odrastaju u obiteljima s nižim socijalno-ekonomskim statusom (eng. socio-economic status - SES) koriste više elektroničkih medija od djece iz obitelji s višim SES-om.⁹

3.1. Izloženost predškolskog djeteta medijima

Djeca danas od najranijeg djetinjstva rastu uz medije, a dužnost obitelji je učiti ih o načinu života s medijima. Mediji djecu privlače zbog toga što su zanimljivi, što se određeni životni problemi prikazuju s drugog stajališta, poistovjećuju se s nekim likovima gledanog sadržaja, ali i zato što mediji zabavljaju i opuštaju.

Slikovnice se smatraju medijem koji pozitivno utječe na razvoj djeteta jer postoji velika vjerojatnost da će se ljubav prema slikovnici jednog dana pretočiti u ljubav prema knjizi. Međutim, važno je kojom se slikovnicom djeca koriste.

Danas postoji mnogo crtanih (animiranih) filmova koje predškolska djeca mogu birati. Činjenica je da su razvojem animiranog filma u ranoj fazi mnogi likovi jednostavno bili nacrtani, radnje sporije, bez jarkih boja, bučne pozadine, gotovo bez scena nasilja. Dokazano je da stalno gledanje crtanih filmova u kojima dominiraju razne scene nasilja, nasilne boje, brze promjene ritma radnje, jaka glazbena podloga, mogu kod neke djece izazvati tjelesno i

⁹ Poulain T, Vogel M, Neef M, Abicht F, Hilbert A, Genuneit J, et al. Reciprocal Associations between Electronic Media Use and Behavioral Difficulties in Preschoolers. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2018; 15(4): 1-13.

emocionalno uzbuđenje, uključujući simptome epileptičnog napadaja.¹⁰ Iz ovih razloga, ali i neadekvatnih obrazovnih vrijednosti i poruka koje ovi sadržaji prenose, poželjno je takve crtane filmove ne prikazivati predškolskoj djeci.

U današnje vrijeme čak i djeca predškolskog uzrasta odrastaju u okruženjima zasićenim internetom, računalima i video igrama koji im snažno privlače pažnju. Prema američkom istraživanju, postotak djece u dobi od 0–8 godina koja koriste mobilni uređaj povećao se s 38% u 2011. na 72% u 2013. godini. Smartphone je uređaj koji se najčešće koristi s različitim mobilnim aplikacijama (slika 6).¹⁰

Slika 6. Izloženost predškolskog djeteta medijima

Izvor: <https://www.drbeurkens.com/research-review-mobile-devices-and-social-development-in-young-children/>

Studija presjeka tehnoloških navika¹⁰ u kojoj je sudjelovalo 350 djece u dobi od 6 mjeseci do 4 godine je ustanovila da gotovo sva djeca (96,6%) koriste mobilne uređaje, a većina djece (92,2%) počela je koristiti mobilni medijski uređaj prije navršene prve godine života, dok su u dobi od 2 godine većina djece koristila uređaj svakodnevno. Negativni učinci ranog i dugotrajnog izlaganja digitalnoj tehnologiji na djecu predškolskog uzrasta opisani su u nekoliko studija. Među nuspojavama, najviše se prijavljuju smetnje u neurokognitivnom razvoju, učenju, dobrobiti, vidu i slušanju, metaboličkim i kardiološkim funkcijama. Nedavna istraživanja pokazala su da uporaba roditeljskih mobilnih uređaja utječe na sigurnost djece, emocionalnu

¹⁰ Bozzola E, Spina G, Ruggiero M, Memo L, Agostiniani R, Bozzola M, (et al). Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Italian Journal of Pediatrics*. 2018; 44(69): 1-5.

dobrobit i obiteljske interakcije. Studije su otkrile da roditelji često daju djeci uređaje kada obavljaju kućne poslove, kako bi bili mirni na javnim mjestima, tijekom obroka i/ili prije spavanja. Djeca predškolske dobi često imaju barem jedan elektronički uređaj u vlastitoj spavaćoj sobi. U Italiji 80% djece od 3 do 5 godina može koristiti pametni telefon roditelja. Uz to, roditelji često koriste medije kao „sredstva za smirenje“ tijekom prve (30%) i druge (70%) godine života.¹⁰

3.2. Masovni mediji i djeca - globalnost u svakodnevnom životu

Masovni mediji su postali sastavni dio naše svakodnevice. Mediji nisu samo izvori informacija i zabave, oni su također sredstvo komunikacije, način na koji stupamo u kontakt s drugima, bez obzira na udaljenost. Korištenje medija zauzima puno slobodnog vremena. Kao što je već navedeno, masovni mediji uključuju televiziju, radio, tisak, računala, Internet, mobilne telefone, fiksne telefone, kao i video kamere koje se koriste za snimanje slika. U svakodnevnom životu mediji se mogu podijeliti na tradicionalne i alternativne. Tradicionalni mediji uključuju knjige, tisak, radio, televiziju i filmove, dok alternativni mediji uključuju satelitsku i kabelsku televiziju, multimedijaska računala kao i računala. To su masovni mediji putem kojih globalnost ulazi u ljudsku svakodnevicu.

Moderno djetinjstvo je pod toliko velikim utjecajem medija da se često opisuje kao djetinjstvo medija (djetinjstvo TV-a ili računala) i sadrži pet aspekata koji uključuju:

1. Svakodnevnu i višesatnu prisutnost medija u djetetovom životu kao što su TV, računalo, Internet i mobitel
2. Količinu vremena posvećenu upotrebi medija
3. Način na koji djeca koriste i primaju medije
4. Specifičan odnos između djeteta i medija
5. Učinci odnosa djeteta i medija, uključujući iskustvo, ponašanje i osjećaje koji proizlaze iz medija¹¹

Uz tako često korištenje medija nemoguće je izbjeći njihov utjecaj na ljudski život. Ako su osobe koje koriste određene medije zrele, svjesno odabiru medijski sadržaj i kritički procjenjuju

¹¹ Matyjas B. Mass media and children. Globality in everyday life. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015; 174: 2898-294.

informacije koje su mediji prenijeli. U tom slučaju, mediji mogu imati pozitivan utjecaj. S druge strane, moglo bi biti djece koja, neupitno vjerujući u sve što se prikazuje u medijima, nisu potpuno svjesna prijetnji povezanih s medijima.

Posebnu pozornost treba obratiti na pojedinačne i okolišne čimbenike koji određuju utjecaj masovnih medija na ljude, a to su:

- starosna dob korisnika - način na koji se doživljava medijski sadržaj ovisi o dobi korisnika, razina razumijevanja informacija, pamćenja, emocionalnih reakcija kao i razlozi za gledanje televizije različiti su, ovisno o dobi gledatelja
- spol - dječaci češće biraju gledanje televizije
- razina inteligencije - određuje razinu razumijevanja medijskog sadržaja i kritike
- popularnost među prijateljima - provođenje vremena ispred TV ekrana češće biraju djeca koja su manje popularna među svojim vršnjačkim skupinama
- razina identifikacije s televizijskim likovima - što su zajedničke značajke između gledatelja i TV lika, to će češće gledatelj oponašati ponašanje TV likova¹¹

Televizija i Internet, putem kojih globalnost ulazi u svakodnevni život, postali su dominantne vrste masovnih medija u dječjem životu. To proizlazi iz činjenice da ove vrste medija pokrivaju veliko područje. TV prijenosi izuzetno su atraktivni i istodobno utječu na nekoliko osjetila, što znači da u potpunosti angažiraju gledatelja. U današnje vrijeme Internet se natječe s televizijom, pružajući nam mogućnost gledanja filmova, serija ili TV programa. Također se široko koristi za slušanje glazbe, igranje računalnih igara, komunikaciju s drugima i upoznavanje novih ljudi. Korištenje medija oduzima puno vremena i potiskuje druge, vrijednije načine provođenja slobodnog vremena u drugi plan.

3.3. Utjecaj novih medija na razvoj djeteta

Razvoj djeteta smatra se prioritetnim sektorom u politici svih država svijeta. Širom svijeta bilježi se fenomenalan rast masovnih medija, uključujući televiziju, društvene mreže, mobilne telefone. Nova generacija djece u modernom društvu odrasta uz izlaganje novim medijima. Prema najnovijoj statistici djeca čine više od 1/3 svjetske populacije, a u doba

globalizacije, medijske institucije kontroliraju tržišne snage. Medijska institucija također širi globalnu kulturu u doba tehnološke revolucije. Kritično govoreći, medijske institucije nisu opravdale očekivanja ljudi s gledišta njihovog doprinosa razvoju djeteta. Razni su autori istaknuli da je snaga svjetskog kapitalizma izravno povezana s njegovom sposobnošću prodaje ne samo robe, već i ideja i općenito ideologija koje održavaju razinu potrošnje ljudi. U stvarnosti, rast konzumerizma kod djece i mladih izravna je posljedica rasta transnacionalnih masovnih medija kojima dominiraju tržišne snage. Znanstvenici su primijetili da djeca nisu pasivni primatelji transnacionalnih medijskih rezultata. Odnos medija i djece podvrgnut je ozbiljnim medijskim raspravama i istragama širom svijeta.⁴

Djeca su aktivno povezana s medijskim uslugama kao potrošači. Isto tako, djeca također koriste medijske priče kako bi odražavala svoje iskustva. Djeca u ovo natjecateljsko doba više nisu nijemi gledatelji medijske usluge. Znanstvenici i zagovornici dječjih prava se snažno zalažu za:

- priznavanje prava djece na glas u medijima
- usvajanje medijskih programskih standarda o jasnom razumijevanju dječjih prava
- upotrebi kodeksa kao alata koji će omogućiti praćenje različitih oblika kršenja prava djece u medijima

Širom svijeta vode se ozbiljne rasprave u vezi s medijskim kodeksom ponašanja za ostvarivanje dječjih prava, a među djecom također raste spoznaja o nepostojanju medijskog aktivizma u vezi sa zaštitom dječjih prava i razvojem ličnosti djece.⁴

Na razvoj djeteta utječe i pozadinska televizija; dokazano ima negativne učinke na razvoj mozga male djece, smanjujući količinu i kvalitetu interakcija roditelja i djece. Prema nekim autorima velika količina vremena kojeg djeca provode ispred zaslona povezana je sa smanjenjem rezultata u matematici i pažnji, ali i s iskustvima s vršnjacima. Crtanje je aktivnost koja omogućuje djetetu razmišljanje i stvaranje vlastitih perspektiva stvari. U tom kontekstu, aplikacije za crtanje mogu imati pozitivnu ulogu u razvoju djeteta. Aplikacije za crtanje mogu se koristiti kao dodatak tradicionalnim bojicama i kredama jer su sigurne i jednostavne za upotrebu. Korištenje medijskih uređaja povezano je s neučinkovitošću rješavanja zadataka, gubitkom pažnje i opasnostima po sigurnost. Stoga bi uporaba medija od strane djece i mališana mogla imati pozitivne učinke samo uz pravi sadržaj i prisutnost roditelja u interakciji.¹⁰

Neke video igre mogu pomoći razvoju fine motorike i koordinacije, ali mnoge zabrinutosti zbog negativnih učinaka video igara (npr. neaktivnost, asocijalno ponašanje i nasilje) odnose se i na

pretjeranu izloženost video igrama. Nasilne video igre je potrebno onemogućiti jer imaju štetne učinke na mentalni razvoj djece. Roditeljima je potrebno savjetovati da se upoznaju s raznim sustavima ocjenjivanja za video igre i koriste to znanje za donošenje svojih odluka. Učinak nasilnih videoigara na djecu zabrinjava javno zdravstvo već dugi niz godina. Mnoge video igre ocijenjene pogodnim za svu publiku sadrže značajne količine nasilja (64% sadrži namjerno nasilje, a 60% nagrađuje igrače za ozljeđivanje likova).¹²

3.3.1. Utjecaj medija na kognitivni razvoj djeteta

Otkad su masovni mediji usmjereni na djecu, raspravljalo se o njihovom utjecaju na kognitivni razvoj, negativnom i pozitivnom. Te su rasprave imale veliku sličnost na mnogim medijskim platformama, uključujući romane, stripove, radio, filmove, televiziju i interaktivne digitalne uređaje poput računala, elektroničkih igara i uređaja sa zaslonima osjetljivim na dodir (npr. iPhone i iPad). S negativne strane, postoje tvrdnje da masovni mediji kod djece potiču labavost misli, smanjuju kognitivne kompetencije i natječu se s razvojno produktivnijim aktivnostima. Pozitivno je što su svi ovi mediji obogaćujući i omogućuju djeci da na živopisan način doživljavaju mjesta i događaje daleko iznad svojih uobičajenih iskustava. Više puta se tvrdilo da su mediji važni izvori neformalnog obrazovanja djece izvan škole. Takve tvrdnje uključuju potencijal elektroničkih igara i drugih interaktivnih tehnologija (npr. obrazovne aplikacije za tablete i pametni telefoni) za potporu učenju u formalnom obrazovnom kontekstu.¹²

Iako djeca u prosjeku počinju gledati televizijske ekrane u dobi od oko 6 mjeseci, kontinuirana pažnja raste do dobi od 5 godina, što odražava sve veću sposobnost razumijevanja širokog spektra vrsta sadržaja. Značajno razumijevanje televizije usmjerene djeci pojavljuje se tek u dobi od oko 2 godine. Iz još uvijek nepoznatih razloga, djeca u ovom ranom razdoblju nauče manje iz videa nego iz ekvivalentnih prezentacija u stvarnom životu, ali taj se deficit videa može poboljšati ponavljanjem, iskustvom s videozapisima zatvorenog kruga i čineći da video doživljaj postane stvarno socijalna interakcija. Tijekom predškolske i osnovnoškolske dobi

¹² Canadian Paediatric Society. Impact of media use on children and youth. *Paediatr Child Health*. 2003; 8(5): 301-306.

televizija je dominantan medij i koristi se približno dvostruko više od interaktivnog medija uređaja sa zaslonom osjetljivim na dodir.¹³

Do 2,5 godine starosti djeca su sposobna razumjeti i iz toga učiti sadržaje prikladne za dob, televizijske programe usmjerene na djecu, iako se razumijevanje složenijih televizijskih programa nastavlja povećati barem do otprilike 12 godina. Jednom kad je razumijevanje uspostavljeno, televizija počinje utjecati na znanje djeteta i, dakle, kognitivni razvoj općenito. Ovaj utjecaj može biti i pozitivan i negativan. Pozitivna je strana što su brojne evaluacije predškolskih obrazovnih televizijskih programa poput imali pozitivan utjecaj na rječnik, pismenost, socijalno ponašanje i akademsko znanje. Počevši od oko 6 godina, djeca gledaju sve veće količine zabavnog programa usmjerenog na odraslu publiku. Jedna od teorija koja se tiče potencijalnih negativnih učinaka televizije jest da vrijeme provedeno u gledanju može istisnuti vrijedne kognitivne aktivnosti, poput čitanja knjiga. Postoji velika zabrinutost da televizija može negativno utjecati na izvršnu funkciju male djece, posebno na sposobnost fokusiranja i održavanja pažnje u situacijama zadataka. Istraživanja o ovom rezultirala su mješovitim nalazima, bez utjecaja ili negativnog utjecaja. Trenutno je problem neriješen, a učinci vjerojatno ovise o dobi djeteta, vrsti promatranog programa i drugim kontekstualnim čimbenicima.¹³

Što se tiče interaktivnih digitalnih medija, postojeća istraživanja ispitivala su učinke sadržaja i vještina na učenje. Paralelno s nalazima za televiziju, postoje i dokazi da nasilne računalne igre mogu utjecati na asocijalno i agresivno ponašanje. Eksperimentalne studije su utvrdile kratkotrajni porast kognitivnih vještina iz igranja igara koje koriste te vještine. Zabilježene su beneficije za pažnju te i vještine vizualne obrade, ikoničke i prostorne reprezentacijske vještine, kao i vještine izvršne funkcije i vizualna prostorna radna memorija. Učinci na određene kognitivne vještine specifični su za igranje igara i nema dokaza da bi se stekli igranjem bilo koje elektroničke igre koja nije zahtijevala vježbanje vještina.¹³

3.3.2. Utjecaj medija na psihološko zdravlje predškolskog djeteta

Brzi razvoj tehnologije dovodi do sve veće upotrebe interneta i društvenih medija među ljudima, od djece do odraslih osoba. Internetske društvene mreže i društveni mediji prouzročili

¹³ Anderson DR, Subrahmanyam K. Digital Screen Media and Cognitive Development. *Pediatrics*. 2017; 140(2): 57-61.

su duboke promjene u načinu komunikacije i interakcije među ljudima, međutim nije jasno mogu li neke od tih promjena utjecati na određene normalne aspekte ljudskog ponašanja i uzrokovati psihijatrijske poremećaje. Studije na odraslima povezale su smanjeno samopoštovanje pretjeranom upotrebom društvenih medija i potencijalno značajnije učinke na zdravlje djece. Društvene medije sve češće koriste djeca i mladi a iako njihova upotreba može pozitivno utjecati na zdravlje i dobrobit djece i mladih, isto tako može predstavljati rizik za ove osjetljive skupine stanovništva, naročito na djecu predškolske dobi. Postoje dokumentirani rizici i koristi od upotrebe digitalne tehnologije i društvenih medija, koji se kreću od utjecaja na školski uspjeh, povećavanja usamljenosti i socijalne anksioznosti, do jačanja komunikacije i širenja socijalnih veza, ali također mogu uzrokovati duboke psihosocijalne ishode, uključujući depresiju, anksioznost, poremećaje spavanja i značajnu izolaciju djeteta.¹⁴

Mediji su sveprožimajuća sila koja postaje dominantna u životu djece. Postoje oprečni nalazi istraživanja i dokazi o vrijednosti medija i tehnologije općenito za dječji razvoj. Nacionalno udruženje za odgoj i obrazovanje male i Fred Rogers Center su 2012. godine su zajedno predstavili nalaze koji sugeriraju da je tehnologija korisna za dječju kognitivnu, socijalnu, emocionalnu, fizičku i jezična dobrobit kao i podatke koji pokazuju da tehnologija šteti tim aspektima dječjeg razvoja. Ova izjava stava ukazuje na to da tehnologija i interaktivni mediji mogu promicati učinkovito učenje i razvoj kada se na zdrav način koriste u ranom odgoju djeteta kada još uvijek omogućuju djetetu da održava zdravu komunikaciju i socijalne interakcije s drugim osobama u svom životu. Mogući negativni ishodi upotrebe tehnologije uključuju probleme sa spavanjem, poteškoće s fokusiranjem i odgođen razvoj jezika. S takvim pozitivnim i negativnim ishodima potreban je oprez u korištenju medija za djecu.¹⁵ Iako se popularnost različitih medijskih uređaja razlikuje među adolescentima po spolu, kod predškolske djece nisu primijećene nikakve spolne razlike. Česta uporaba elektroničkih medija u predškolskoj dobi povezana je sa smanjenom tjelesnom spremnošću i somatskim zdravljem, ali i sa smanjenom dobrobiti i psiho-socijalnim zdravljem. Prethodna presječna istraživanja otkrila su da djeca predškolske dobi koja provode više vremena ispred TV ekrana imaju više poteškoća u ponašanju i problema sa spavanjem te pokazuju općenito niže psiho-socijalno zdravlje od djece koja provode manje vremena ispred televizora. Postoje i dokazi o povezanosti računalnih igara i poremećaja pažnje kod predškolske djece. Longitudinalne studije na ovom

¹⁴ Bajc A, Tomšič Ž, Kajzar J, Jereb A, Starc A. The impact of social media on the children mental health. *University of Primorska Press*. 2019; 1-21.

¹⁵ Adamiak L. Exploratory Study of Parent's Perceptions of Their Preschooler's Screen Media Usage. *University of San Diego: Undergraduate Honors Theses*. 2005; 1-24.

polju pokazale su negativne veze između upotrebe TV-a u dobi od jedne ili tri godine i razvoja asocijalnog ponašanja i hiperaktivnosti dvije do četiri godine kasnije. Još jedno longitudinalno istraživanje otkrilo je da veća upotreba računalnih igara kod djece od dvije do šest godina predviđa više emocionalnih problema dvije godine kasnije, dok veća upotreba TV-a predviđa slabije funkcioniranje obitelji.⁹

3.3.3. Utjecaj medija na društveno ponašanje predškolskog djeteta

Televizija može biti moćan učitelj. Emisije poput Ulice Sezam mališanima mogu prenijeti važne poruke koje se odnose na rasnu harmoniju, međusobnu suradnju, dobrotu, jednostavnu aritmetiku i abecedu kroz obrazovni televizijski format. Neki programi koji se emitiraju na javnim televizijama potiču djecu posjetiti zoološki vrt, knjižnice, knjižare, muzeje i druge aktivne rekreacijske sadržaje. Međutim, gledanje televizije oduzima vrijeme za čitanje i druženje s vršnjacima. Novija i dobro kontrolirana istraživanja¹² pokazuju da čak 1 do 2 sata svakodnevnog nenadgledanog gledanja televizije od strane djece predškolske dobi ima značajan štetan učinak na akademske rezultate, posebno na čitanje. Količina nasilja na televiziji raste. Prosječno dijete godišnje na televiziji vidi 12.000 nasilnih djela, uključujući brojne prikaze ubojstava i silovanja. Više od 1000 studija potvrđuje da velika izloženost televizijskom nasilju povećava agresivno ponašanje, posebno kod dječaka. Skupine djece koje mogu biti osjetljivije na nasilje na televiziji su sljedeće:

- djeca iz manjinskih i imigrantskih skupina
- djeca s emocionalnim poremećajima
- djeca s poteškoćama u učenju
- djeca koja su zlostavljana od strane roditelja
- djeca s problemima u obitelji¹²

Kako djeca provode više vremena gledajući televiziju i igrajući video igrice na mobilnim telefonima i računalima, provode znatno kraće vremena s prijateljima u usporedbi s onima koji to ne čine. Dakle, prekomjerno gledanje televizije i drugih medija uzrokuje loše odnose s vršnjacima i time povećava rizik od socijalne izolacije, anksioznog poremećaja, agorafobije i asocijalnog ponašanja, uključujući i agresiju.

Prema nekim autorima, što više vremena djeca provode ispred televizijskih ekrana, manje vremena provode sa svojim obitelji. Smatraju da uz to što televizija može učiniti djecu izoliranima, postoji i obrnuti uzročni smjer gdje djeca koja su usamljena koriste medije zbog zabave i druženja. Djeca koja su marginalizirana od strane vršnjaka koriste medije kako bi izbjegla stres i zadovoljila svoje socijalne potrebe. Suprotno tome, djeca koja su socijalno integrirana troše manje vremena gledanje televizije i korištenje drugih medija. Stoga se može tvrditi da upravo socijalna izoliranost motivira pretjeranu upotrebu medija budući da druženje gradi međuljudske odnose vještine. Gledanje televizije i drugih medija u kojima je prisutno nasilje može utjecati na to da mlađa djeca budu više asocijalna, što rezultira njihovom socijalnom izolacijom, što ih pak privlači nasilnijim medijima. Kako bi poboljšali socijalni razvoj djeteta zajedno s dugoročnim mentalnim zdravljem, roditelji, učitelji i pedijatri bi trebali onemogućiti gledanje nasilnih televizijskih programa (slika 7).¹⁶

Slika 7. Utjecaj medija na društveno ponašanje predškolskog djeteta

Izvor: <http://dzematrahic.ba/index.php/tekstovi/tekstovi/4701-uticaj-medija-na-odgoj-djece>

3.3.4. Utjecaj medija na tjelesni razvoj predškolskog djeteta

Uz jezik i komunikaciju, tehnologija i elektronika utječu i na tjelesni razvoj djeteta. Vrijeme koje djeca provode ispred zaslona televizora, računala, tableta ili mobilnog telefona ne mora biti pasivno. Korištenje digitalnih medija može potaknuti i nadopuniti tjelesnu aktivnost,

¹⁶ Ray M, Jat KR. Effect of Electronic Media on Children. *Indian Pediatr.* 2010; 47(7): 561-568.

naročito nakon treće godine kada djeca reagiraju na programiranje temeljeno na aktivnostima kada je zabavno, dizajnirano za njih i potiče oponašanje ili sudjelovanje. Jedno je istraživanje otkrilo da aktivne videoigre mogu kratkoročno naglo povećati laganu do umjerenu ili umjerenu do snažnu tjelesnu aktivnost. Obitelji i programi za djecu mogu razmotriti upotrebu zabavnih pokreta, primjerenih dobi i fitnes aplikacije za integriranje više tjelesne aktivnosti u dnevne rutine. Mobilni uređaji s aplikacijama za istraživanje prirodnog svijeta mogu poboljšati tjelesnu aktivnost na otvorenom. Kvalitetan sadržaj povezuje iskustva izvan ekrana, potiče angažman s obitelji i vršnjacima i podržava aktivnu, maštovitu igru.¹⁷

Iako vrijeme koje djeca provode ispred zaslona i tehnologija mogu negativno utjecati na fizički razvoj, postoje načini na koje se mogu pozitivno koristiti. U članku „Integracija tehnologije: definiranje što je prikladno za malu djecu” autora Armstronga, Donohuea i Highfield, (2015), opisani su prijedlozi kako tehnologija može poboljšati tjelesni rast kod djece, a ne spriječiti. Armstrong i sur. sugeriraju da se tehnologija može koristiti za stvaranje pokreta i tjelesne aktivnosti dopuštajući djeci da stvaraju glazbu i izmišljaju plesove pomoću interneta ili stvaraju scenarije igre pomoću aplikacija koje ih uče o prirodi i okolišu.¹⁸

Iako dokazi o povezanosti između vremena upotrebe medija i indeksa tjelesne mase kod vrlo male djece nisu konačni, nekoliko studija sugerira da rizici od prekomjerne tjelesne težine utvrđeni ranom pretjeranom uporabom digitalnih medija mogu potrajati i u kasnijem životu. Gledanje TV-a u ranim godinama može postati rutina, stavljajući djecu koja gledaju ozbiljno u veći rizik od toga da imaju sjedilačka ili preteška kilograma.

Pregledom novije literature o tome kako tjelesna aktivnost i vrijeme kojeg djeca provode ispred zaslona (televizijskog ili računalnog) utječu na tjelesni razvoj djece, može se zaključiti kako veliki broj autora imaju slične zaključke. Studijom koju su proveli Maher, Olds, Eisenmann i Dollman (2012) se istraživala veza između vremena na provedenog ispred zaslona i tjelesne aktivnosti i koliki je rizik od prekomjerne težine. Zaključeno je da je vjerojatnost prekomjerne tjelesne težine povezana i povećava se s vremenom kojeg dijete provodi ispred zaslona, a ne količinom tjelesne aktivnosti, a ti su rezultati bili dosljedniji kod dječaka nego kod djevojčica. Maher i sur su također utvrdili da bi pridržavanje preporučenih smjernica o vremenu upotrebe elektroničkih medija bilo učinkovitije od slijeđenja smjernica za tjelesnu aktivnost u smanjenju

¹⁷ Canadian Paediatric Society. Screen time and young children: Promoting health and development in a digital world. *Paediatr Child Health*. 2017; 22(8): 461-468.

¹⁸ Marinelli S. World: How Electronics Influence Children's Language, Physical, and Social/Emotional Development. *Honors Theses*. 2017; 23: 1-49.

vjerojatnosti prekomjerne tjelesne težine. Slično tome, studija koju su proveli Laurson i sur (2008) kojom su istraživali utjecaj preporuka o vremenu ispred zaslona i tjelesna aktivnost je pokazala drugačije rezultate. Naime, ovi su autori tvrdili kako i vrijeme kojeg djeca provode ispred zaslona i tjelesna aktivnost, odnosno neaktivnost, istovremeno utječu na vjerojatnost pretilosti. Obje studije imaju slične zaključke prema kojima vrijeme koje dijete provodi ispred zaslona negativno utječe na njegov fizički razvoj.¹⁸

Budući da televizija i drugi mediji oduzimaju vrijeme za igru i tjelesnu aktivnost, djeca koja gledaju puno televizije slabije su fizičke spremnosti i vjerojatnije će jesti snack-hranu s puno masnoće. Gledanje televizije daje značajan doprinos pretilosti jer reklame u udarnom terminu promoviraju nezdravu prehranu. Sadržaj masti u reklamiranim proizvodima premašuje trenutnu prosječnu prehranu i nutricionističke preporuke, a većina reklamiranja hrane odnosi se na visokokaloričnu hranu poput brze hrane, slatkiša i preslađenih žitarica. Reklame za zdravu hranu čine samo 4% reklama za hranu koje se prikazuju tijekom dječjeg gledanja. Broj sati gledanja televizije također odgovara povećanom relativnom riziku od povišene razine kolesterola u djece (slika 8).¹²

Slika 8. Mediji i pretilost

Izvor: <https://www.foodnavigator-asia.com/Article/2012/10/29/Health-minister-slams-Couch-Potato-award-for-NZ-s-growing-obesity>

Količina vremena provedenog uz zaslon digitalnih medija prije spavanja povezana je s porastom problema sa spavanjem za ovu dobnu skupinu, a dokazi sugeriraju da količina, a ne samo sadržaj, šteti obrascima spavanja. Prisutnost bilo kojeg elektroničkog uređaja u spavaćoj sobi povezana je s manje minuta spavanja noću, dijelom i zbog supresije melatonina.¹⁷

3.3.5. Utjecaj Interneta na predškolsku djecu

Roditelji se mogu osjećati nadmudrenima ili nedovoljno poznavati računalne i internetske sposobnosti svoje djece ili ne mogu shvatiti da je 'novi medij' važna komponenta nove pismenosti, nešto o čemu njihova djeca moraju tečno govoriti. Ovi osjećaji neadekvatnosti ili zbunjenosti ne bi ih trebali spriječiti da otkriju prednosti Interneta.

Opasnosti svojstvene ovom relativno nekontroliranom 'mrežnom' svijetu su brojne i raznolike, ali često skrivene. Te se opasnosti moraju razotkriti, a mudar će roditelj naučiti kako zaštititi svoju djecu uranjajući u medij i uzimajući savjete iz mnogih izvora usmjerenih na zaštitu djece, dok im omogućava da u bogatom okruženju ubiru brojne blagodati. Internet ima značajan potencijal za omogućavanje djeci pristup obrazovnim informacijama i može se usporediti s ogromnom kućnom knjižnicom. Međutim, nedostatak uredničkih standarda ograničava vjerodostojnost Interneta kao izvora informacija. Postoje i druge brige. Količina vremena provedenog u gledanju televizije i sjedenju ispred računala može utjecati na djetetov posturalni razvoj. Prekomjerno vrijeme za računalom može pridonijeti pretilosti, nerazvijenim socijalnim vještinama i obliku ovisničkog ponašanja.

Iako su rijetka, neka djeca s epilepsijom sklonija su napadima treperavim televizijskim ili računalnim ekranom. Nema podataka koji ukazuju na to da gledanje televizije uzrokuje slabost očiju. Može biti drugačije kad je dijete dulje vrijeme izloženo zaslonu računala, iako nema konačnih referenci koje to podržavaju. Ostale brige uključuju pedofile koji koriste Internet kako bi namamili djecu u kontakt s njima. Također postoji mogućnost da djeca budu izložena pornografskom materijalu. Roditelji mogu koristiti tehnologiju koja blokira pristup pornografiji i seksualnim razgovorima na Internetu, ali moraju biti svjesni da ta tehnologija ne zamjenjuje njihov nadzor ili smjernice. Iznad svega, roditelje treba poticati da shvate da postoji više dobrih nego loših stvari, sve dok netko ima znanje da to razlikuje. I liječnici i roditelji moraju biti spremni suočiti se s tim izazovom i osigurati da potencijalne koristi budu što sigurnije (tablica 1).¹²

Tablica 1. Prednosti i rizici korištenja interneta za predškolsku djecu

Prednosti Interneta	<ul style="list-style-type: none"> • gotovo neograničeni izvor informacija • visok stupanj dostupnosti i pristupačnosti • izvor zabave
Opći rizici	<ul style="list-style-type: none"> • patološka upotreba Interneta ili poremećaj ovisnosti o internetu, poznati je problem odraslih i nije manji problem kod djece čija uporaba može biti neograničena • poput televizije, pretjerano vrijeme provedeno na Internetu može ometati normalnu socijalizaciju djeteta i vršnjaka te obitelji • pretjerana upotreba potiče neaktivnost i, potencijalno, Pretilost
Dezinformacije	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak mogućnosti praćenja prikladnosti ili točnosti informacija • poticanje neprimjerenih ideja za djecu
Štetni učinci na vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> • maloljetna djeca mogu slučajno ili prema dizajnu pristupiti pornografskim web stranicama • predatori imaju pristup maloljetnicima kroz nenadgledanu upotrebu chat soba i e-maila • promicanje mržnje ili nasilja putem web stranica koje ciljaju određenu skupinu

Izvor: Canadian Paediatric Society. (2003). Impact of media use on children and youth. *Paediatr Child Health*. 8(5): 301-306.

Neprekinuti pristup internetu sada omogućuje i olakšava upotrebu mnogih novih značajki u odgoju i obrazovanju djece. Internet omogućuje djeci komunikaciju tijekom stvarnog vremena s drugom djecom, roditeljima, to je njihovo socijalno okruženje, ne samo lokalno, već i širom svijeta. Također omogućuje brzo i jednostavno traženje informacija koje bi djecu zanimalo, kao i korištenje prikladnog obrazovnog softvera. Ako je dijete zainteresirano da sazna više o nekoj temi, može putem interneta tražiti fotografije, povijest, spomenike, muzeje, događaje itd. Nakon

što dobije informacije, postoji mnogo načina za dijeljenje, predstavljanje i razmjenu ovog znanja s drugom djecom u grupi, koristeći različite programe, interaktivnu multimediju.¹⁹

3.4. Utjecaj medija na odgoj djece

Danas dijete odrasta s medijima od ranog djetinjstva, pa se njegovo djetinjstvo i naziva „medijsko“.²⁰

Djeca o obiteljskom životu uče u obitelji, pa treba usvojiti ispravan stav prema medijima. Današnje generacije vjerojatno će imati manje medijske pismenosti kada se to prepusti medijima. školama, jer nema dokaza da bi obrazovni proces trebalo dopuniti obukom radi boljeg razumijevanja medija i njihovog sadržaja. Dvije su važne činjenice o ponašanju roditelja u medijima; moderna djeca odrastaju s medijima, a djeca uče živjeti s medijima u obitelji. Djeca su privučena medijima jer tamo pronalaze zanimljive sadržaje, situacije i probleme u životu sa gledišta različitog od svakodnevnog života, priliku da se poistovjete s nekim likovima, zabavu i opuštanje. Pristranost i osuda medija obično su prisutni u javnosti jer mogu promovirati nasilje među djecom, sjajni su kradljivci vremena, imaju manje kontakata s prijateljima, zanemaruju školske obveze, mogu uzrokovati otuđenje pojedinaca i njihovo udaljšavanje od stvarnog svijeta bježanjem prema virtualnom. Međutim, generaliziranje ne dodaje ništa korisno, osim izvlačenja pogrešnih zaključaka o medijima i djeci, zanemarujući važnu ulogu roditelja i okoline te činjenicu da djeca mogu puno naučiti iz medija. Televizijska emisija može biti "glupa", ali može biti i edukativna.

Mediji informiraju, ali služe i za opuštanje i zabavu, što bi roditelji trebali uzeti u obzir. Kad su roditelji u dvojicama ili nesigurnostima, bolje je razgovarati s djetetom i usporediti vlastito iskustvo s medijima s iskustvom djece, umjesto zauzimanja ekstremno negativnog stava. Imajući na umu korisnost medija, roditelji moraju stvoriti uvjete za svoju djecu da koriste medije i vide što ih privlači. S druge strane, oni su uzor djeci, pa je odnos roditelja prema medijima izravna orijentacija djece. Budući da roditelji koriste određeni medij, to će sigurno imati pozitivan ili negativan učinak na djecu. Stoga je važno znati medijske navike roditelja.

¹⁹ Anđelić S, Čekerevac Z, Dragović N. The Impact of Information Technologies on Preschool Child Development. *Croatian Journal of Education*. 2004; 16(1): 259-287.

²⁰ Sindik J. Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu? *Medij. Istraž.* 2012; 18(1): 5-32.

Primjerice, roditeljima koji cijeli dan ne puste daljinski upravljač teško je djeci prenijeti koliko je opasno cijeli dan gledati televiziju.²⁰

3.5. Uloga medija u slobodnom vremenu djece

Današnja djeca rađaju se u digitalnom svijetu i od prvih su godina života izložena raznim elektroničkim uređajima i digitalnim sadržajima, kako u kućnom, tako i u drugim okruženjima. Utjecaj ranog djetinjstva na budući život djece danas je prepoznata stvarnost u svijetu, a obiteljsko okruženje u kojem provodi ovo razdoblje prvi je djetetov izvor znanja i iskustva. Digitalne tehnologije i uređaji brzo se šire u domovima i drugim sredinama. Dobna granica korištenja medijskih alata iz dana u dan se smanjuje, što pokazuje istraživanje da 52% djece od 0 do 8 godina moglo je pristupiti mobilnim uređajima u SAD-u. U izvješću se navodi kako je 2017. godine 42% djece imalo svoj privatni tablet i provodi oko dva sata i petnaest minuta dan s medijskim alatima. Iako se povećava stopa dječjeg korištenja medijskih alata, odrasli bi trebali biti oprezni kako bi spriječili prekomjerno izlaganje djece pasivnoj i nesocijalnoj upotrebi tehnologije. Učitelji bi trebali organizirati alate i programe za poticanje dječjih zaigranih istraživanja jer pažljivo odabrani programi pomažu djeci da budu aktivna i razumiju svijet oko sebe. Odgojitelji u ranom djetinjstvu posebno pronalaze kulturološki odgovoran i razvojno primjeren način dijeljenja tehnologije i digitalnih alata.²¹

Tijekom razdoblja ranog djetinjstva igra se smatra središnjom aktivnosti pomoću koje se djeca izražavaju, a istovremeno je važna aktivnost u procesu učenja. Utječe na cjelokupni djetetov razvoj s tim što je sam proces neplaniran i provodi se spontano. U tom procesu djeca često istražuju različite oblike zajedničke timske igre, stvarajući tako interakciju s ljudima, životinjama i predmetima u njihovom bližem ili daljem okruženju. Igra u ovom razdoblju nije specijalizirana, već je raznovrsna, vrlo složena, dvosmislena i višenamjenska aktivnost. Kao karakteristična dječja aktivnost, ona se javlja u djetetovim prvim danima života i prati ga kroz proces odrastanja.

²¹ Canaslan Akyar B, Sapsaglam O. The Effects of Preschoolers' Media Usage Habits on Their Daily Life and Sustainability. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. 2019; 10(2): 112-128.

U procesu igre važno je naglasiti sljedeće karakteristike:

- simulativno ponašanje sa značajkama divergencije (organiziranje ponašanja na nov i neobičan način), nepotpunosti (ne uključuje postizanje određenog cilja) i neadekvatnosti (ponašanje različito od situacije)
- osobna aktivnost koja posljedično implicira da ima vlastite izvore motivacije, da je proces igre relevantniji od ishoda radnje, dovodi do dominacije sredstava nad ciljevima i do odsustva neposrednih pragmatičnih utjecaja
- ispunjene su osobne funkcije igrača na način da se ublažava napetost i rješava sukob te se regulira fizički, kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj²²

Djeca sve više provode više slobodnog vremena na mreži putem društvenih mreža i igrajući internetske igre. To je rezultiralo sve većom učestalošću ovisnosti o internetu, društvenim mrežama i kockanju, kojima su djeca sve više sklonija. Neočekivani razvoj Interneta i njegova dostupnost u javnosti omogućili su slabiju kontrolu. Djeca od malih nogu izvrsno poznaju računalo, bolje od svojih roditelja. Zbog toga im je lako manipulirati roditeljima kada koriste Internet kao medij.²³

Jedna od disciplina koja je sveprisutna u dječjoj igri je informacijska i komunikacijska znanost, znanost koja sve više stvara pozitivnu sinergiju s procesom obrazovanja djece rane i predškolske dobi, a integrirana je u svim svojim segmentima. Brzi razvoj tehnologije donosi pozitivne i negativne posljedice na svijet u kojem djeca odrastaju, okružena neprestano rastućim brojem tehničkih i komunikacijskih tehnologija. Za pravilnu prezentaciju novih medija predškolskoj djeci, važno je zadovoljiti osnovne uvjete; kompetentni i visokokvalitetni stručnjaci, pouzdan i primjeren softver te ergonomski uređen prostor sigurnosni su uvjeti za upotrebu nove tehnologije. Jednom kad se ispune ovi važni uvjeti, upotreba računala postaje izvrsna igra u kojoj djeca, koristeći nove medije, ulaze u potpuno novi svijet igre, takozvani digitalni ili virtualni svijet. To je svijet u kojem se uz pomoć digitalne tehnologije potiče dječje razmišljanje i potiče stjecanje i proširivanje postojećih znanja i vještina na nov i drugačiji način.

Korištenje novih medija utječe na kognitivne sposobnosti, rješavanje problema, a potiče kreativnost i inteligenciju, odnosno sposobnost suočavanja s novim situacijama.¹⁸. Međutim,

²² Rogulj E. Influence of the New Media on Children's Play. *Croatian Journal of Education*. 2013; 16(1): 267-277.

²³ Robotić P. Zamke virtualnog svijeta: zaštita djece i mladih na internetu i prevencija ovisnosti, *Journal of Applied Health Sciences*. 2015; 1(2): 81-96.

ove prednosti novih medija korisne su samo ukoliko je djetetu ograničen vremenski pristup, odnosno, roditelji ili odgajatelji u dječjim vrtićima dozvole njihovu primjenu u slobodno vrijeme djeteta.

3.6. Pedagoški aspekt

Informacijske tehnologije, odnosno novi mediji trebali bi se koristiti za promicanje razvoja novih strategija učenja usmjerenih na djecu, a ne na učitelje. Učenje podrazumijeva multisenzornu stimulaciju, za razliku od stimulacije samo jednog osjetila, što je specifično za stare metode učenja.

Jedan od primjera spomenute tehnologije i njezine integracije u predškolski odgoj je elektronička knjiga, poznata kao "e-knjiga". Izrada ovih knjiga prilično je jednostavna, a jedan od načina prilagođavanja dječjoj upotrebi je pomoću programa Power Point™. Korištenje e-knjiga korisno je iz nekoliko razloga:

- djeca mogu sudjelovati u njihovoj izradi, što zauzvrat promiče kreativnost u djece
- motivira različite dječje aktivnosti i potiče individualno i grupno učenje
- e-knjige djeca mogu koristiti, mijenjati i pregledavati samostalno i pojedinačno
- lako ih je reproducirati i distribuirati među djecom i roditeljima, a lako ih je čuvati za buduće generacije

To dovodi do zaključka da su e-knjige vrlo korisne u postizanju ciljanih obrazovnih ciljeva u predškolskim ustanovama.¹⁸

Budući da maloj djeci nedostaju kognitivne vještine i iskustvo potrebno za učenje iz medija, roditelji mogu utjecati na dječje medijsko iskustvo pomažući im da shvate i nauče lekcije. Postoji mnoštvo istraživanja koja pokazuju da gledanje televizije s odraslom osobom može promicati obrazovnu vrijednost medija za djecu predškolske dobi i starije. Odrasli gledatelji, koji aktivno posreduju u dječjem iskustvu gledanja, može poboljšati vrijednost medija isticanjem važnih informacija potrebnih za razumijevanje, uspostavljanjem veza unutar

priповijesti i razradom lekcija. Pokazalo se da roditeljski pregled ne samo da poboljšava učenje, već i dječje zadovoljstvo, posebno za djecu iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa.²⁴

Počevši s otprilike 2 godine, kvalitetni, dobro osmišljeni TV programi prilagođeni dobi s određenim obrazovnim ciljevima mogu djeci omogućiti dodatni put do ranog razvoja jezika, govora i pismenosti. Izbor kvalitetnog programa također njeguje aspekte kognitivnog razvoja, uključujući pozitivne rasne stavove i maštovitu igru. Rani dokazi sugeriraju da interaktivni mediji, posebno aplikacije koje uključuju potencijalne reakcije odrasle osobe, odnosno ravovremene reakcije na ono što dijete govori ili radi, mogu pomoći djeci da zadrže naučene informacije. Ova reakcija, u kombinaciji sa sadržajem prilagođenim dobi, vremenu i intenzitetu djelovanja, može dvogodišnjaka naučiti nove riječi. Postoje rani dokazi da interaktivne aplikacije i e-knjige "nauči čitati" mogu stvoriti ranu pismenost pružajući praksu slovima, fonikom i prepoznavanjem riječi. Međutim, iako mediji mogu pomoći u učenju jezika kada se kvalitetan sadržaj gleda zajedno i razgovara s roditeljem ili skrbnikom, predškolci najbolje uče iz živih, izravnih i dinamičnih interakcija s odraslima. Kada djeca s angažiranom odraslom osobom gledaju obrazovni sadržaj prilagođen dobi, vrijeme provedeno uz medije može biti pozitivno iskustvo učenja, što uključuje zajedničko gledanje određenih programa budući odrasli mogu povezati ono što se gleda sa stvarnim životom i izgraditi jezične i kognitivne vještine, poput pažnje, pamćenja i razmišljanja. Isto tako, potrebno je korigirati vrste sadržaja koje predškolska djeca prate u medijima prioritizirajući obrazovni sadržaj ili aplikacije, izbjegavajući redovne ili komercijalne programe i upotrebljavajući ocjenu klasifikacije medija.¹⁷

Postoji nekoliko studija koje sugeriraju da sudjelovanje roditelja u gledanju televizije s djetetom može poboljšati iskustvo gledanja za djecu mlađu od 3 godine isticanjem važnih aspekata programskog sadržaja potrebnih za razumijevanje, razradu ili razjašnjavanje informacija i povezivanje s njihovim svakodnevnim životom. Djeca roditelja koji određuju koje će emisije dijete gledati i aktivno sudjeluju za vrijeme trajanja emisije pokazuju veću razinu pažnje, angažmana i učenja pomoću televizije. Primjerice, dojenčad i mala djeca vjerojatnije će učiti uz televiziju kada roditelji verbalno označavaju predmete na ekranu. Na malu djecu također utječe pažnja roditelja prema televizijskom ekranu i pratiti će pogled svojih roditelja prema

²⁴ Hanson KG. The Influence of Early Media Exposure on Children's Development and Learning [Doctoral Dissertations]. Psychology; 2017. Dostupno na adresi: https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1961&context=dissertations_2 (pristupljeno 17.01.2021.)

televiziji i od nje. Kad dojenčad to čine, često gledaju duže na televizijski zaslon u usporedbi s onim kada gledaju neovisno, što sugerira da roditeljski pogled dojenčadi signalizira važan ili značajan sadržaj.¹⁶

3.7. Mediji i ovisnost

Porast dječje uporabe tehnologije i masovnih medija doveo je do sve veće zabrinutosti kako ona utječe na dječji mozak, tijelo i njihov socio-emocionalni, kognitivni i fizički razvoj. Pretjerana upotreba medija i neznanja o ulozi i utjecaju medija mogu dovesti do različitih problema, posebno kod mlađe populacije, od klasičnog problema ovisnosti do izolacije sebe i problema agresije ili nasilja među djecom potaknuto korištenjem Interneta i apsorpcijom njegovog sadržaja. Iako u vrijeme kada je Maletzke spominjao utjecaj medija, nije razmišljao o budućim medijima - Internetu i njegovom utjecaju - jasno je da Internet danas snažno utječe na svoje korisnike i njihovo razmišljanje, a utječe i na razvoj osobnosti. Problemi koje spominju različiti znanstvenici i istraživači u vezi s korištenjem medija, posebno Interneta od strane djece i mladih, su izloženost djece nasilnim i neprimjerenim sadržajima budući nije moguća zakonska regulacija svih internetskih stranica, otuđenje djece, cyber maltretiranje, nasilje, seksualizacija i ovisnost. Važno je sjetiti se da su djeca aktivni korisnici masovnih medija i koriste ih kako bi zadovoljili svoje potrebe za zabavom, informacijama i društvenim razvojem dok pokušavaju interpretirati i vrednovati medijske sadržaje pripisujući im različita značenja.²⁵

Jedan od rizika koji je povezan s upotrebom masovnih medija je netoholizam koji se očituje ovisnošću o Internetu ili provođenjem dugih sati ispred televizora ili računala. Učinci netoholizma mogu uključivati promjene u djetetovoj osobnosti poput osjećaja bespomoćnosti, tjeskobe, straha ili glavobolje. Što se tiče upotrebe Interneta, psihologija ovisnosti razlikuje tri zone²⁶:

1. Zelena - upotreba Interneta umjerena je bez ikakvih znakova ovisnosti
2. Narančasta - osoba koja koristi Internet shvaća neke simptome rizika, a zatim uči kako se Internet koristi umjereno

²⁵ Labaš D. Media Addiction among Children and Youths. Ur. Hobbs R, Mihailidis P. *The International Encyclopedia of Media Literacy*. John Wiley & Sons, Inc. 2019; 1-10.

²⁶ Young KS, de Abreu CN. Internet Addiction in Children and Adolescents - Risk Factors, Assessment, and Treatment. *Springer Publishing Company*.2017; 3-28.

3. Crvena – ovisnost; u ovom slučaju terapija je neophodna, a preventivne mjere je potrebno primijeniti kako se ne bi vratili ovisnosti o Internetu

Ovisnost djece o medijima počinje uistinu benigno. Ponosni roditelji stavljaju tablet pred svoje dojenče i čude se koliko je pametno. Mališanima se uručuje elektronika kako bi ih ušutkali u restoranima ili za vrijeme nekih događaja kada dijete treba biti mirno. Nijedna skupina nije više pogođena od djece i adolescenata. Roditelji potiču svoju djecu da budu vješta u digitalnoj tehnologiji jer će tako bolje napredovati i imati bolje školske uspjehe kada jednom krenu u školu. Istodobno, mnogi se roditelji brinu da su njihova djeca više povezana sa svojim pametnim telefonima i prijenosnim računalima nego sa „stvarnim svijetom“, ali su i oni sami povezani 24 sata dnevno, 7 dana u tjednu, donoseći svoje pametne telefone za stol za večeru, a prijenosnike u krevet. Kad roditelji izraze zabrinutost, djeca osjećaju da se prema njima odnosi prema drugim standardima i, u većini slučajeva, ignoriraju roditeljske pokušaje da kontroliraju svoj digitalni život.²⁶

Pretjerana upotreba medija utječe na dječji društveni život i dovodi do ograničavanja društvenih i obiteljskih veza. Također ograničava vrijeme posvećeno opuštanju, kućanskim poslovima, domaćim zadaćama, druženja s prijateljima ili igranju. Mediji uključuju djecu u virtualnu stvarnost i pričvršćuju ih na elektronički uređaj, na primjer računalo ili televizor, a ne stvarnoj osobi. Utjecaj medija na djecu određuje njihov odnos prema medijskim sadržajima. Stoga je važno uključiti društvo, posebno roditelje i učitelje u podučavanje djece pravilnoj upotrebi medija. Svrha medijskog obrazovanja je kod djece razviti relevantne, pozitivne stavove prema medijima: kritičnost, sposobnost pravilnog odabira medijskog sadržaja, kreativnost, otvoren stav, dijalog i tolerantan stav. Naprotiv, negativni stavovi moraju se eliminirati, a uključuju medijski konzumerizam, ovisnost o medijima, makijavelizam, sporazum kojim se treba kontrolirati ili manipulirati i stav pristajanja prema propagandi.¹¹

Svakako nema osporavanja da djeca ulažu više vremena za medije nego ikad. Zajedno s televizorima, pametnim telefonima, slanjem poruka i video igrama, mnoga djeca sada imaju osobna računala, digitalne glazbene uređaje i Internet kako bi ispunili svaki trenutak budnog stanja. A dokazi sugeriraju da se čak i predškolci sada uključuju u digitalne mase. Unatoč opetovanim upozorenjima stručnjaka i istraživača za javno zdravstvo, stvarna istraživanja koja zapravo istražuju koliko digitalni mediji uzrokuju ovisnost i dalje ostaju prilično ograničena. Do sada se velik dio tog istraživanja fokusirao na ovisnost o video igrama. Na temelju dostupnih istraživanja, Američko psihijatrijsko udruženje čak je predložilo novu dijagnozu, *Internet*

Gaming Disorder (IGD). Na temelju drugih oblika ovisničkog ponašanja, simptomi koji mogu ukazivati na IGD uključuju provođenje previše vremena na mreži, nemogućnost kontrole upotrebe, gubitak interesa za druge aktivnosti, itd.²⁷

Predškolska djeca su posebno izložena riziku zbog problematične upotrebe interaktivnih medija zato što su entuzijasti koji su usvojili tehnologiju i što tek trebaju razviti izvršne moždane funkcije kao što su kontrola impulsa, samopoštovanje, samoregulacija i buduće razmišljanje. Kao rezultat, problematična uporaba interaktivnih medija, od video igara do pametnih telefona, javlja se najčešće tijekom djetinjstva. Međutim, rani znakovi problematične interaktivne upotrebe medija mogu proći nezapaženo ili se na njih gleda kao na dosadne, a ne na patologije koje zahtijevaju intervencije, sve dok dijete ne postane mlada osoba i dovoljno ozbiljna da ima fizičke probleme, akademski neuspjeh ili socijalnu disfunkciju.

Do kraja 2019. godine populacija korisnika pametnih telefona širom svijeta je dosegla 2,71 milijardu, a predviđa se da će stopa korisnika pametnih telefona i dalje rasti brzim tempom. Pametni telefoni su ručna računala s telefonom, naprednim računalstvom i mogućnostima povezivanja izgrađena na operativnom sustavu. Oni brzo postaju potreba za svakodnevnim životom, jer pomažu ljudima da rade, uče, stječu ili dijele informacije; pomažu ljudima u održavanju društvenih odnosa; i pomažu ljudima da uživaju u slobodnim aktivnostima. Južna Koreja je zemlja s jednom od najvećih stopa proboja pametnih telefona, 89,5% ukupne populacije u dobi od tri i više godina imalo je pametni telefon u 2018. godini.²⁸

Prosječna dob pri prvom korištenju pametnog telefona trenutno je 3-4 godine i smanjuje se. Djeca predškolske dobi još uvijek provode velik dio svog vremena sa svojim primarnim skrbnikom, uglavnom roditeljima, od kojih mnogi koriste pametne telefone kao dio obrazovanja i igre svoje djece. Obrazovanje se općenito smatra jednom od glavnih blagodati korištenja pametnih telefona, a roditelji male djece također cijene sposobnost da ga koriste za obrazovanje svoje djece i zaštitu od vanjskih stranih opasnosti. Međutim, pametni telefoni mogu djecu odvojiti od stvarne socijalne interakcije, uzrokovati slabljenje vida i naštetiti razvoju mozga. Štoviše, mnogi su programi za pametne telefone za djecu dizajnirani za intuitivnu upotrebu i privlače ih, što može dovesti do ovisničkog ponašanja kada se pretjerano koristi. Ovisnost o

²⁷ Domoff SE, Harrison K, Gearhardt AN, Gentile DA, Lumeng JC, Miller A. Development and Validation of the Problematic Media Use Measure: A Parent Report Measure of Screen Media “Addiction” in Children. *Psychology of Popular Media Culture. Advance online publication*; 2017. Dostupno na adresi: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/media-spotlight/201711/does-your-child-have-digital-addiction> (pristupljeno 03.12.2020.).

²⁸ Park JH. Factors associated with smartphone addiction risk in preschool children. *Research Square*. 2019; 1-15.

pametnim telefonima presudno je društveno pitanje širom svijeta. Čak i ako uporaba pametnog telefona ne ispunjava kriterije ovisnosti, a to je poremećaj s ozbiljnim učincima na fizičko i psihološko zdravlje, njegova problematična uporaba ili rizici od ovisnosti mogu utjecati na život ljudi i imati ozbiljne negativne posljedice.²⁸

U Južnoj Koreji prevalencija ovisnosti o pametnim telefonima među djecom mlađom od 10 godina porasla je sa 17,9% u 2016. na 20,7% u 2018., što je bio najveći porast u bilo kojoj dobnoj skupini. Problematična upotreba pametnog telefona obično ne uključuje telefon, već internetske mogućnosti uređaja, što je sposobnost aplikacije dizajnirana za određenu svrhu. Ovisnost o pametnom telefonu može negativno utjecati na samopoštovanje, tjelesno i mentalno zdravlje i socijalne odnose, posebno među djecom. Međutim, faktori rizika od ovisnosti o pametnom telefonu za predškolsku djecu još nisu dobro poznati.²⁸

Prekomjerna uporaba računala zadovoljava kriterije za ovisnost (eng. *Internet Addiction Disorder* – IAD), stoga je uključena u klasifikaciju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM), 5. izdanje. Kina i Južna Koreja identificirale su ovisnost o internetu kao značajnu prijetnju javnom zdravlju i obje države podržavaju obrazovanje, istraživanje i liječenje. U Sjedinjenim Državama, usprkos sve većem broju istraživanja i liječenju poremećaja dostupnih u ambulantnim i stacionarnim uvjetima, nije bilo formalnog vladinog odgovora na pitanje ovisnosti o Internetu.²⁹

Trenutno se raspravlja o tome kako je najbolje klasificirati ponašanje koje karakterizira veliki broj sati provedenih u računalnim/internetskim/video igrama koje nisu povezane s tehnološkom aktivnošću. Prati ga promjena raspoloženja, zaokupljenost Internetom i digitalnim medijima, nemogućnost kontrole vremena provedenog u povezivanju s digitalnom tehnologijom, potreba za više vremena ili nova igra za postizanje željenog raspoloženja, simptomi povlačenja kad nisu angažirani i nastavak ponašanja unatoč obiteljskim sukobima, Neki stručnjaci za mentalno zdravlje pretjeranu upotrebu Interneta vide kao simptom drugog poremećaja poput anksioznosti ili depresije, a ne kao zasebnu cjelinu. Ovisnost o Internetu može se smatrati poremećajem kontrole impulsa. Ipak, sve je veći konsenzus da je ta konstelacija simptoma ovisnost. Američko društvo za liječenje ovisnosti (eng. *The American Society of Addiction Medicine* - ASAM) je objavilo novu definiciju ovisnosti kao kroničnog poremećaja mozga, službeno prvi put sugerirajući da ovisnost nije ograničena na uporabu supstanci. Sve ovisnosti, bilo kemijske ili

²⁹ Cash H, Rae CD, Winkler A. Internet Addiction: A Brief Summary of Research and Practice. *Curr Psychiatry Rev.* 2012; 8(4): 292-298.

ponašajne, dijele određene karakteristike, uključujući izdvojenost, kompulzivnu upotrebu (gubitak kontrole), promjenu raspoloženja, netoleranciju i povlačenje te nastavak unatoč negativnim posljedicama.²⁹

U skladu s različitim pristupima definiranju terminologije ovisnosti o internetu, postoje različite definicije i konceptualizacije dijagnoze. Stručnjaci gledaju IAD kao loše kontrolirani nagon koji uzrokuje distres u ozbiljnoj psihopatologiji. Na to može utjecati rasprostranjenost i sveprisutnost Interneta, što sprječava otkrivanje i dijagnozu utjecaja na okoliš, posebno jer su njegovi obrasci ovisnosti prikriveni legitimnom svakodnevnom upotrebom. Dijagnostička definicija naglašava obveznu prisutnost dva kriterija simptoma:

- zaokupljenost Internetom izvan mreže
- povlačenje u sebe, koje se očituje disfornim raspoloženjem, tjeskobom, razdražljivošću ili dosadom nakon što nekoliko dana dijete ne bude na mreži

Uz to, prisutan je i jedan ili više od sljedećih pet kriterija simptoma:

- tolerancija, definirana kao povećana upotreba Interneta potrebna za postizanje iste razine zadovoljstva
- ustrajna želja i/ili neuspješni pokušaji kontrole, smanjenja ili prekida upotrebe Interneta
- kontinuirana pretjerana upotreba unatoč fizičkim ili psihološkim problemima koji su vjerojatno uzrokovani ili pogoršani korištenjem interneta
- gubitak prijašnjih interesa, hobija i drugih ugodnih aktivnosti
- korištenje Interneta za bijeg ili ublažavanje disfornog raspoloženja³⁰

Većina postojećih dijagnostičkih definicija i ljestvica često pristupa IAD-i kao homogenoj aktivnosti bez obzira na prirodu specifičnih mrežnih aktivnosti. Njihov fokus obično je na ukupnom vremenu provedenom na mreži i/ili ukupno disfunkcije, dok su točne potrage korisnika na mreži često štetne za bilo kakvu sveobuhvatnu dijagnozu. Potpuno postojanje izvan mreže više nije realno očekivanje, stoga je za pravilnu analizu potrebno procijeniti vrstu mrežnih aktivnosti u odnosu na količinu očekivane mrežne prisutnosti zbog obrazovanja i/ili razonode kako bi se utvrdila „zdrava“ razina internetskog života.³⁰

³⁰ Mihajlov M, Vejmelka L. Internet Addiction: A Reiview of the First Twenty Years. *Psychiatria Danubina*. 2017; 29(3): 260-272.

Pedijatri, kao zdravstveni radnici koji nadgledaju dobrobit djece tijekom godina u razvoju, mogu biti prvi kojima se predstavljaju interaktivni problemi povezani s medijima. Djelujući kao pragmatični dječji razvojni stručnjaci, pedijatri prevode biomedicinsku i psihološku znanost u praktično vodstvo i rješavanje problema za roditelje o mnoštvu pitanja u dječjem životu, od prehrane do prevencije ozljeda do optimizacije školskog uspjeha. Posljednjih godina pedijatri su u sve većem broju zastupljeni djecom na čije zdravlje i razvoj utječe njihova upotreba pametnih telefona, mrežnog igranja i interneta. Iako su karakterizacija ovog stanja, dijagnostički kriteriji i učinkovite strategije intervencije aktivno područje istraživanja i rasprave, pedijatri moraju odmah razumjeti, objasniti i razviti planove za djecu kod kojih postoji problem prekomjerne upotrebe medija, čije su razvojne putanje poremećene i čija je obitelj, također, u problemima pretjeranog korištenja medija i tehnologije.²⁶

Uloga odgojitelja u predškolskim ustanovama je promicati osjećaj pripadnosti i samopoštovanja kod djece, razviti u djece osjećaj da ona kao pojedinci sa svim svojim specifičnim obilježjima istovremeno pripadaju grupi i osjećaju se dobro, znaju, razumiju i pridržavaju se pravila društveno prihvatljivog ponašanja, a također se potiče neovisnost i vlastita inicijativa. Uz to, djecu je potrebno učiti kako razvijati osjećaj razumijevanja drugih ljudi, njihovih aktivnosti, postupaka i osjećaja te poštivati mišljenja drugih. Djeca u predškolskim ustanovama stječu pozitivne emocije u grupi vršnjaka, uče njegovati prijateljska partnerstva i suradničke odnose, uzajamno poštovanje i povjerenje. Oni također stječu sposobnost prilagođavanja vlastitih želja, potreba i ciljeva željama i ciljevima drugih i grupe u cjelini.¹⁹

3.8. Oglašavanje - utjecaj na djecu

Oglašavanje nije novi pojam u svijetu medija; arheolozi su otkrili natpise koji oglašavaju nekretninu za iznajmljivanje još iz starog Rima i Pompeja. Kao industrija, oglašavanje se nije pojačalo do dolaska različitih masovnih medija: tiskarstva, radija i televizije. Ipak, zabrinutost zbog oglašavanja usmjerenog na djecu prethodila je i radiju i televiziji. Britanski parlament usvojio je zakon 1874. godine čiji je cilj bio zaštititi djecu od napora trgovaca da ih navedu na kupnju proizvoda i preuzimanje duga. Komercijalni apeli na djecu, međutim, nisu postali uobičajeni do pojave i širokog usvajanja televizije i eksponencijalno su rasli pojavom kableske televizije, što je programerima omogućilo da razvijaju čitave kanale

usmjerene na djecu i oglašavanje. Rast oglašivačkih kanala koji dolaze do djece i privatizacija korištenja dječjih medija rezultirali su dramatičnim porastom oglašavanja izravno namijenjenog očima i ušima djece. Procjenjuje se da oglašivači godišnje potroše više od 12 milijardi dolara kako bi dosegli tržište mladih te da djeca svake godine pogledaju više od 40 000 reklama. Ove brojke predstavljaju dramatičan porast u odnosu na one iz 1970-ih.³¹

Oglašavanje može imati pozitivne učinke na dječje ponašanje. Primjerice, neki proizvođači alkohola troše 10% svog proračuna na oglase koji upozoravaju na opasnost od vožnje u alkoholiziranom stanju. Uz to, iako se neki zdravstveni radnici ne slažu oko zdravstvenih blagodati odgovarajuće upotrebe mlijeka, potrošnja mlijeka povećala se kao rezultat tiskanih i emitiranih oglasa. Razvojna faza djeteta ima ulogu u učinku reklama. Mala djeca ne razumiju koncept prodajnog marketinga. Skloni su vjerovati onome što im se kaže, a mogu čak pretpostaviti da su zakinuti ako nemaju reklamirane proizvode. Većina djece predškolske dobi ne razumije razliku između programa namijenjenog zabavi i reklame namijenjene prodaji. Brojne studije dokumentirale su da djeca mlađa od osam godina u razvoju nisu u stanju razumjeti razliku između oglašavanja i redovitog programiranja. Prosječno dijete svake godine vidi više od 20 000 reklama. Više od 60% reklama promovira šećerane žitarice, slatkiše, masnu hranu i igračke. Posebno su atraktivni crtani programi zasnovani na proizvodima od igračaka.¹²

Oglašavanje nezdravih proizvoda, uključujući i nezdravu hranu kao alkohol i duhan, povezan je s različitim negativnim ishodima za djecu. Istraživanja pokazuju da marketing hrane povećava dječju neposrednu i buduću potrošnju, na sklonosti robnoj marki hrane utječu plasmani proizvoda, a dječja pretilost povezana je s gledanjem komercijalne televizije (ne gledanjem DVD-a ili javnih televizijskih programa). Štetu mogu uzrokovati i povećana izloženost svim vrstama marketinga i slike unutar ovog marketinga koje doživljavaju djeca i adolescenti. Na primjer, pregledom istraživanja utvrđena je dosljedna veza između izloženosti oglašavanju, materijalizma, i sukob roditelja i djeteta. Nadalje, metaanaliza je otkrila da su prikazi oglašavanja i drugih medija koji prikazuju tanki ideal za žene povezani s negativnom slikom tijela među ženama i djevojkama. Stoga postoji zabrinutost ne samo zbog negativnih učinaka povezanih s nezdravim proizvodima, već i zbog negativnih učinaka povezanih s

³¹ Wilcox BL, Kunkel D, Cantor J, Dowrick P, Linn S, Palmer E. Report of the APA Task Force on Advertising and Children. *American Psychological Association*; 2004. Dostupno na adresi: <https://www.apa.org/pi/families/resources/advertising-children.pdf> (pristupljeno 21.01.2021.)

načinom na koji izloženost marketingu općenito može utjecati na to kako mladi gledaju na materijalnu imovinu i same sebe.³²

Djeca i adolescenti imaju mnogo jedinstvenih karakteristika kada ih se promatra kao kupce. Općenito, djeca imaju veću osjetljivost na grafiku i slike u pakiranju i dizajnu od odraslih. Dječja publika posebno je osjetljiva na svijetle boje, glasnu glazbu i brze promjene u podražaju. U najmlađoj dobi djeca (0-2 godine) pokazuju zanimanje za zvukove, efekte, animaciju, humor, ženske i dječje glasove. Slično tome, dijete se može nakratko sjetiti predstavljene poruke, posebno onih reklama u kojim je personifikacija i primjenjuju se animacija, simboli i maskote. To znači da kada neživom predmetu date neku ljudsku karakteristiku ili se u oglasu pojavljuju životinje koje govore, djeca u dobi od 1 i 2 godine vrlo su zainteresirana. Djecu predškolskog uzrasta (3-6 godina) privlače poruke s marionetama, animacija u logičnim narativima kao i s elementima fantazije. U promociji prodaje često se dodaje bonus, tj. dodana vrijednost kupljenoj robi. Igranje računalnih igara i čavrljanje na Internetu najpoželjnije su aktivnosti u slobodno vrijeme svih članova Generacije Z i time postaju lako dostupna grupa za virusni marketing i objavljivanje proizvoda na mreži.³³

Osnovni problem ciljanja djece je uglavnom psihološki i snažno povezan s razvojem kognitivnih vještina. Dvije važne zadaće obrade informacija potrebne su svakoj osobi da bi postigla zrelo razumijevanje reklamnih poruka. Prvo, pojedinac mora znati razlikovati komercijalni i nekomercijalni sadržaj. Drugim riječima, pojedinac mora biti u stanju razlikovati oglase od programa. Studije na djeci pokazuju da djeca mlađa od 4-5 godina ne razlikuju dosljedno program od komercijalnog sadržaja. Kako djeca navršavaju 4–5 godina, obično opažaju kategoričku razliku između reklama i programa, ali prvenstveno na temelju afektivnih („reklame su smiješnije“) ili perceptivnih („reklame su kraće“) znakova. Drugi važan kognitivni zadatak uključen u zrelo razumijevanje oglašavanja jest sposobnost prepoznavanja utjecajne namjere reklamne poruke. Naime, zrelo uvjerljivo razumijevanje namjere uključuje priznanje da oglašivač želi nagovoriti svoju publiku da želi kupiti njihove proizvode.³³

³² Lapierre MA, Fleming-Milici F, Rozendaal E, McAlister AR, Castonguay J. The Effect of Advertising on Children and Adolescents. *Pediatrics*. 2017; 140(2): 152-157.

³³ Naumovska Lj, Milenkovska A. Marketing to Children: The Impact of Digital Media. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2017; 7(5): 276-283.

3.9. Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija

Korištenje društvenih medija, mobilnih telefona, e-pošte i Interneta popularno je među djecom i mladima i može biti normalan dio njihove svakodnevice. Ove metode komunikacije mogu biti učinkovite i lako im se može pristupiti, ali važno je da se uspostave određene mjere zaštite kako bi omogućila sigurnost i odgovornost.

Opsežna istraživanja medija i djece pokazuju da mediji mogu imati pozitivan i negativan utjecaj na njihov razvoj. Pojam zaštite maloljetnika u kontekstu medija bavi se upravo osiguravanjem da štetni sadržaji u medijima ne oštete fizički i psihološki razvoj djece i maloljetnika.

Budući su djeca medijima izložena od najranije dobi, počevši od navika roditelja u medijskoj potrošnji, medijskog ponašanja prijatelja i vršnjaka, pitanje zaštite maloljetnika od štetnih medijskih sadržaja kojima se treba pozabaviti u svim tim različitim okruženjima i stoga zahtijeva širok, multidisciplinarni pristup i predanost. Iako je zadaća vlada stvoriti i osigurati učinkovito usvajanje i provedbu odgovarajućih zakona i politika, zaštita najboljih interesa djeteta trebala bi uključiti sve članove društva; obitelj, predškolske ustanove, škole i druge institucijama koje provode skrb, obrazovanje i druge usluge za djecu, u različitim zajednicama i na svim razinama uprave.³⁴

Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.) usredotočena je na dječja prava na internetu. Nedavno je pojačana usvojenom Preporukom CM / Rec (2018) Odbora ministara država članica o smjernicama za poštivanje, zaštitu i ispunjavanje prava djeteta u digitalnom okruženju. S jedne strane, Preporuka promiče prava djeteta u digitalnom okruženju, poput prava na obrazovanje i prava izražavanja svojih stavova, dok s druge strane naglašava njihovo pravo na zaštitu od nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja. Zabrana sadržaja koji bi mogao ozbiljno ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj djeteta, s tim što je dopuštena u uslugama na zahtjev (ali samo na raspolaganje na takav način da ga maloljetnici obično ne čuju i ne vide - kao npr. upotreba PIN kodova ili drugih sustava za provjeru starosti) je prvi dio zaštite. Međutim, ne postoji jasna definicija koji bi programski segmenti mogli činiti sadržaj koji bi mogao ozbiljno ugroziti djecu predškolske dobi. U tom su pogledu važne kulturne tradicije, kao i moralna uvjerenja. Zabrana predviđena Direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama (eng. *Audiovisual Media Services Directive – AVMS*) odnosi se na, na primjer, na neopravdano

³⁴ Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX). *Media Regulatory Authorities and Protection of Minors. Council of Europe*; 2019. 11-21.

nasilje, prikazivanje ekstremnih oblika nepristojnog seksualnog ponašanja i slično, koji zasigurno nisu iscrpni primjeri neprihvatljivog sadržaja. Kao i kod bilo koje druge direktive, svaka država članica može nametnuti stroža pravila koja prelaze osnovne zahtjeve, posebno uzimajući u obzir ključna pitanja poput kulturnih elemenata svakog društva, moralnih uvjerenja i osjetljivosti itd. Tablica 2 sažima glavne elemente primijenjene u regulatornim zahtjevima za sadržaj koji može ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj djeteta.³⁴

Tablica 2. Elementi sadržaja koji "mogu ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj djeteta "

"mogu ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj djeteta"	
ALB	Posebno sadrži pornografiju ili prikazuje ekstremne i neopravdane scene nasilja
BiH	Uključuje, ali ne ograničavajući se na iskaze brutalnog i ekstremnog nasilja što nije opravdano kontekstom; pornografski sadržaj s elementima nasilja ili ekstremnih seksualnih fetiša i slično
HRV	Osobito programi koji uključuju pornografiju ili neopravdano nasilje
XXX	Programi s pornografskim sadržajem ili ekstremnim nasiljem
MKD	Pogotovo programi koji sadrže pornografiju ili neopravdano nasilje
CG	Programi koji sadrže pornografiju ili čiji sadržaj naglašava i normalizira nasilje, ovisnost o drogama ili slične oblike kriminalnog ponašanja, kao i programi koji iskorištavaju lakovjernost gledatelja ili slušatelja
SRB	Pornografija, scene brutalnog nasilja, bez posebnog programskog ili umjetničkog opravdanja; i drugi programski materijal koji bi mogao ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika

Izvor: Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX). Media Regulatory Authorities and Protection of Minors. Council of Europe; 2019. 11-21.

Djeca, a pogotovo djeca predškolske dobi, moraju biti pod nadzorom kada koriste računala. U ovoj fazi nadzor roditelja mora biti stalan, omogućujući ne više od 20 minuta upotrebe računala dnevno. Kada koristi računalo, dijete provodi vrijeme u zatvorenom, fizički neaktivno

(statično), tijela im zadržavaju isti položaj i nema pokreta. Roditelji moraju imati aktivnu ulogu u odabiru prikladnih videoigara s pozitivnim sadržajem (bez nasilja, ubojstava, ucjena, pornografije itd.), po mogućnosti igara iz kojih dijete može izvući pozitivnu poruku ili pouku. Korištenjem raznih edukativnih igara dijete može učiti bez sile i pritiska, zaigrano i sa smiješkom. To će djetetu pomoći da uživa u učenju i usvajanju znanja jezika, matematike, zemljopisa ili drugih različitih pojmova i principa. Također će dijete odvesti prema računalnoj pismenosti, koja postaje, ili je već postala, pitanje obveznog obrazovanja. Ipak, računala ne promiču razvoj dječje mašte. Korištenje računala obično se svodi na odabir između različitih ili unaprijed pripremljenih rješenja, akcija koja ne uključuje djecu duhovno ili emocionalno i oduzima potrebu za korištenjem intelekta u potrazi za rješenjem koje bi dijete kasnije trebalo opravdati.¹⁹

Teško je povjerovati da je u posljednjih 20-ak godina u Hrvatskoj postojao samo jedan primjer znanstvenog istraživanja medijskog obrazovanja iz perspektive roditelja predškolske djece. Nadalje, u Hrvatskoj ne postoje pouzdani i reprezentativni podaci o medijskim navikama i korištenju medija predškolske djece.

Roditelje treba doživljavati kao partnere u medijskom obrazovanju jer oni "imaju primarnu odgovornost za odgoj i razvoj djeteta" (Konvencija o pravima djeteta, članak 18). Nitko osim roditelja nije odgovoran za medijsku edukaciju predškolske djece u Hrvatskoj. Svijet predškolaca vrti se oko obiteljskog okruženja, stoga je za razumijevanje njihovog odnosa s medijima važno promatrati obiteljsko ponašanje, potrošačke navike i način na koji obitelj koristi medije u svakodnevnoj interakciji. Ali se postavlja pitanje kako roditelji mogu djecu educirati djecu o medijima ako oni sami nisu medijski pismeni. Imaju li svijest, na primjer, o postupku odabira vijesti, sumnjivim tehnikama oglašavanja, on-line rizicima ili manipulacijama izvorima informacija i imaju li dovoljno znanja da podučavaju druge o pitanjima privatnosti u medijima. Obitelj i mediji od velike su važnosti. Što su djeca mlađa, to su značajniji utjecaj obitelji i medija. Iako hrvatski obrazovni sustav do sada nije omogućio adekvatno medijsko obrazovanje za predškolsku djecu, roditelji su ti koji bi u međuvremenu mogli postati najvažniji akter i partner. Ako će roditelji biti uključeni, na njih treba gledati kao na aktivne sudionike, umjesto da im se jednostavno govori što trebaju ili ne trebaju raditi, i sve obrazovne inicijative usmjerene na roditelje uzeti u obzir i kulturne razlike i ponekad tešku stvarnost odgoja djece.³⁵

³⁵ Ciboci L, Kanižaj I, Labaš D. Media Education from the Perspective of Parents of Preschool Children: Challenges and Trends in Free Time Media Use. *Medij. istraž.* 2014; 20(2): 53-67.

Zaštita djece zajednička je odgovornost i na svim relevantnim dionicima je da svima osiguraju održivu budućnost. Da bi se to dogodilo, kreatori politike, privatni sektor, roditelji, skrbnici, odgajatelji i drugi dionici, moraju osigurati djeci ostvarenje njihova potencijala, na mreži i izvan nje. Roditelji, skrbnici i odgajatelji također su odgovorni za to da djeca i mladi koriste internetske stranice sigurno i odgovorno. Roditelji bi trebali imati uravnotežen pristup i prepoznati širok raspon prednosti koje Internet može pružiti. Kako bi se osiguralo da djeca i mladi koriste web stranice sigurno i odgovorno, roditelji, skrbnici i odgajatelji trebaju biti svjesni sljedećeg:

- upoznati se s rizicima i mogućnostima s kojima se djeca mogu susresti na mreži; važno je znati prepoznati potencijalne prijetnje s kojima se djeca mogu suočiti, istovremeno imajući u vidu da rizici možda neće rezultirati štetom
- biti aktivno uključeni u ono što djeca rade na mreži, koju vrstu sadržaja gledaju, dijele ili stvaraju, usluge, platforme i igre koje koriste i ljude s kojima se povezuju
- roditelji bi se trebali upoznati web stranicama i igrama za učenje i zabavu koje mogu koristiti s djecom, koje će imati posebnu sigurnosnu stranicu s jasnim poveznicama, mehanizmima izvještavanja i smjernicama za djecu i mlade te njihove roditelje
- imati redovit, iskren i otvoren dijalog s djecom koji je primjeren dobi i mijenja se s vremenom te se pobrinuti da djeca razumiju rizike na koje mogu naići i dogovore se o radnjama koje će poduzeti ako ih susretnu
- biti mirni i ne donositi prebrzo zaključke što se tiče ponašanja djeteta ili nekog od njegovih internetskih prijatelja; izbjegavati prijetnje uklanjanjem ili oduzimanjem uređaja jer ako se dijete boji da će ostati bez određenog elektroničkog uređaja, vjerojatno će sve više nerado govoriti o problemima ili nedoumicama na koje bi moglo naići³⁶

³⁶ International Telecommunication Union. Guidelines for parents and educators on Child Online Protection. *ITU Publications*; 2020: 1-70.

4. ZAKLJUČAK

Tehnologija ima iznimno važnu ulogu u životu i radu odraslih ljudi, međutim, zabrinjavajuća je činjenica je je sve više predškolske djece ovisno o novim medijima, posebno računalima i pametnim telefonima.

Iako su u literaturi predstavljene i pozitivne strane utjecaja medija na razvoj predškolskog djeteta, negativne strane su daleko više prisutne i s većim posljedicama, od kojih je najveća ovisnost o novim medijima. Pozitivni utjecaj medija se očituje edukacijskim programima i kontrolom vremena kojeg djeca provode uz računala, televizor i pametne telefone, dok se negativni učinci odnose na poremećaj emocionalnog i socijalnog stanja, tjelesnu aktivnost djeteta, promijenjenu interakciju s obitelji i prijateljima.

Dojenčad i djeca predškolske dobi danas odrastaju u okruženjima zasićenim raznim tradicionalnim i novim tehnologijama, koje usvajaju sve većom brzinom. Iako se smatralo da će nova tehnologija omogućiti edukacijski potencijal interaktivnih medija za predškolsku, a kasnije i školsku djecu, što je popraćeno i strahovima od prekomjerne upotrebe tijekom ovog ključnog razdoblja brzog razvoja mozga, istraživanja na ovom području i dalje su ograničena.

Veliki problem u ovisnosti predškolske djece o medijima predstavlja i nepoznavanje sadržaja i mogućnosti novih medija od strane roditelja, odnosno nerazvijena medijska pismenost, ali i njihovo pretjerano korištenje medija. Prekomjerna upotreba mobilnih uređaja od strane roditelja povezana je s manje verbalnih i neverbalnih interakcija između roditelja i djece i može biti povezana s više međusobnih sukoba. Način na koji roditelji koriste medije snažan je prediktor dječjih medijskih navika, a smanjenje upotrebe medija od strane roditelja i jačanje interakcije roditelja i djeteta mogu biti važni za ponašanje i razvijanje djeteta predškolske dobi.

Pretjerana izloženost medijima u ranom djetinjstvu predstavlja mnoge rizike za razvoj i ponašanje djeteta. Izloženost novim medijima u ranom djetinjstvu povezana je s kasnijim problemima govora, spoznaje, pozornosti, izvršnog funkcioniranja i školskog postignuća. Stoga je važno roditelje i odgojitelje u predškolskim ustanovama redovito i kontinuirano upozoravati i educirati o štetnosti medija na razvoj djeteta te im omogućiti informacije na koji način dijete zaštititi i vrijeme koje provode u novim medijima kanalizirati prema druženju i igri s obitelji i prijateljima.

5. LITERATURA

1. Gerafee N, Kaveh MH, Shojaeizadeh D, Tabatabaee HR. Impact of media literacy education on knowledge and behavioral intention of adolescents in dealing with media messages according to Stages of Change. *J Adv Med Educ Prof.* 2015; 3(1): 9-14.
2. Erjavec K, Zgrabljic N. Odgoj za medije u školama u svijetu Hrvatski model medijskog odgoja. *Medij. Istraž.* 2000; 6(1): 89-107.
3. Taylor R. A Short History of Media. *Owlcation*; 2017. Dostupno na adresi: <https://owlcation.com/humanities/A-Short-History-of-Media> (pristupljeno 10.11.2020.)
4. Mahesh Chandra Guru BP, Nabi A, Raslana R. Role of Television in Child Development. *J Mass Communicat Journalism.* 2012; 3(3): 1-5.
5. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. *The Communication Review.* 2004; 7:3-14.
6. Kumpulainen K, Sairanen H, Nordstrom A. Young children's digital literacy practices in the sociocultural contexts of their homes. *Journal of Early Childhood Literacy.* 2020; 20(3): 472-499.
7. Ljubić Nežić K. Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. *Communication Management Review.* 2019; 4(1) :289-290.
8. Rasmussen EC, White SR, King AJ, Holiday S, Densley RL. Predicting Parental Mediation Behaviors: The Direct and Indirect Influence of Parents' Critical Thinking About Media and Attitudes about Parent-Child Interactions. *Journal of Media Literacy Education.* 2016; 8(2): 1-21.
9. Poulain T, Vogel M, Neef M, Abicht F, Hilbert A, Genuneit J, et al. Reciprocal Associations between Electronic Media Use and Behavioral Difficulties in Preschoolers. *Int. J. Environ. Res. Public Health.* 2018; 15(4): 1-13.
10. Bozzola E, Spina G, Ruggiero M, Memo L, Agostiniani R, Bozzola M, (et al). Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Italian Journal of Pediatrics.* 2018; 44(69): 1-5.

11. Matyjas B. Mass media and children. Globality in everyday life. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015; 174: 2898-294.
12. Canadian Paediatric Society. Impact of media use on children and youth. *Paediatr Child Health*. 2003; 8(5): 301-306.
13. Anderson DR, Subrahmanyam K. Digital Screen Media and Cognitive Development. *Pediatrics*. 2017; 140(2): 57-61.
14. Bajc A, Tomšič Ž, Kajzar J, Jereb A, Starc A. The impact of social media on the children mental health. *University of Primorska Press*. 2019; 1-21.
15. Adamiak L. Exploratory Study of Parent's Perceptions of Their Preschooler's Screen Media Usage. *University of San Diego: Undergraduate Honors Theses*. 2005; 1-24.
16. Ray M, Jat KR. Effect of Electronic Media on Children. *Indian Pediatr*. 2010; 47(7): 561-568.
17. Canadian Paediatric Society. Screen time and young children: Promoting health and development in a digital world. *Paediatr Child Health*. 2017; 22(8): 461-468.
18. Marinelli S. World: How Electronics Influence Children's Language, Physical, and SocialEmotional Development. *Honors Theses*. 2017; 23: 1-49.
19. Anđelić S, Čekerevac Z, Dragović N. The Impact of Information Technologies on Preschool Child Development. *Croatian Journal of Education*. 2004; 16(1): 259-287.
20. Sindik J. Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu? *Medij. Istraž.* 2012; 18(1): 5-32.
21. Canaslan Akyar B, Sapsaglam O. The Effects of Preschoolers' Media Usage Habits on Their Daily Life and Sustainability. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. 2019; 10(2): 112-128.
22. Rogulj E. Influence of the New Media on Children's Play. *Croatian Journal of Education*. 2013; 16(1): 267-277.
23. Robotić P. Zamke virtualnog svijeta: zaštita djece i mladih na internetu i prevencija ovisnosti, *Journal of Applied Health Sciences*. 2015; 1(2): 81-96.

24. Hanson KG. The Influence of Early Media Exposure on Children's Development and Learning [Doctoral Dissertations]. *Psychology*; 2017. Dostupno na adresi: https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1961&context=dissertations_2 (pristupljeno 17.01.2021.)
25. Labaš D. Media Addiction among Children and Youths. Ur. Hobbs R, Mihailidis P. The International Encyclopedia of Media Literacy. *John Wiley & Sons, Inc.* 2019; 1-10.
26. Young KS, de Abreu CN. Internet Addiction in Children and Adolescents - Risk Factors, Assessment, and Treatment. *Springer Publishing Company.* 2017; 3-28.
27. Domoff SE, Harrison K, Gearhardt AN, Gentile DA, Lumeng JC, Miller A. Development and Validation of the Problematic Media Use Measure: A Parent Report Measure of Screen Media "Addiction" in Children. *Psychology of Popular Media Culture*. Advance online publication; 2017. Dostupno na adresi: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/media-spotlight/201711/does-your-child-have-digital-addiction> (pristupljeno 03.12.2020.).
28. Park JH. Factors associated with smartphone addiction risk in preschool children. *Research Square*. 2019; 1-15.
29. Cash H, Rae CD, Winkler A. Internet Addiction: A Brief Summary of Research and Practice. *Curr Psychiatry Rev.* 2012; 8(4): 292-298.
30. Mihajlov M, Vejmelka L. Internet Addiction: A Reiview of the First Twenty Years. *Psychiatria Danubina*. 2017; 29(3): 260-272.
31. Wilcox BL, Kunkel D, Cantor J, Dowrick P, Linn S, Palmer E. Report of the APA Task Force on Advertising and Children. *American Psychological Association*; 2004. Dostupno na adresi: <https://www.apa.org/pi/families/resources/advertising-children.pdf> (pristupljeno 21.01.2021.)
32. Lapierre MA, Fleming-Milici F, Rozendaal E, McAlister AR, Castonguay J. The Effect of Advertising on Children and Adolescents. *Pediatrics*. 2017; 140(2): 152-157.
33. Naumovska Lj, Milenkovska A. Marketing to Children: The Impact of Digital Media. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2017; 7(5): 276-283.

34. Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX). Media Regulatory Authorities and Protection of Minors. *Council of Europe*; 2019. 11-21.
35. Ciboci L, Kanižaj I, Labaš D. Media Education from the Perspective of Parents of Preschool Children: Challenges and Trends in Free Time Media Use. *Medij. istraž.* 2014; 20(2): 53-67.
36. International Telecommunication Union. Guidelines for parents and educators on Child Online Protection. *ITU Publications*; 2020: 1-70.

6. ŽIVOTOPIS

OSOBNI PODACI

Ime i prezime: Božana Dubajić Draženović

Datum i mjesto rođenja: 08.10.1985., Knin

Adresa: K.Tomislava 38, 53000 Gospić

Mob. 098 1910931

E-mail: bdubajic.dubaji50@gmail.com

OBRAZOVANJE:

- Srednja ekonomska škola u Gospiću
- Stručna prvostupnica (baccalaurea) predškolskog odgoja
- Položen stručni ispit u Rijeci

SAŽETAK:

Motivirana, odgovorna i komunikativna osoba koja je uvijek spremna na rad.

Profesionalni cilj: profesionalno usavršavanje i edukacija.

RADNO ISKUSTVO:

Trinaestogodišnje iskustvo u uslužnim djelatnostima, te u poslovima administracije, jedna godina stažiranja u Dječjem vrtiću „Pahuljica“ u Gospiću i tri i pol godine rada u Dječjem vrtiću “ Slapić“ u Korenici, područni objekt „ Vidra“ u Mukinjama.

VJEŠTINE:

Rad na računalu: aktivno korištenje u svakodnevnom životu;

Strani jezici: engleski-aktivno u govoru i pisanju.

OSTALO:

Vozačka dozvola B kategorije.

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prednosti i rizici korištenja interneta za predškolsku djecu	26
Tablica 2. Elementi sadržaja koji "mogu ozbiljno narušiti..."	41

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Srednjovjekovno izdavanje knjiga	3
Slika 2. Guglielmo Marconi	4
Slika 3. Počeci televizijskog emitiranja	5
Slika 4. World Wide Web	6
Slika 5. Medijska pismenost predškolskog djeteta	10
Slika 6. Izloženost predškolskog djeteta medijima	14
Slika 7. Utjecaj medija na društveno ponašanje predškolskog djeteta	22
Slika 8. Mediji i pretilost	24